F 1
N 9-12 1860

1
1860
ფ1.

ცისკარი

ქართული

სალიტერატურო ჟურნალი.
გამოცემის ივ. კერესელიძის მიერ.

ტომი მესამე

სეკტემბერი.

წელიწადი მეორე.

ტფილისი.
კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.
1860.

Печатать позволяется. Іюля 10 дня, 1860 года.
Испр. должн. Груз. Цецсора Св. Алексѣевъ.

ტროადის დარღვევა.

(საქართველოს მეფის ძის თეიმურაზისა.)

მესამის ვაშლის განმარტება.

ეს ვაშლი არის, ქორწილსა შინა რომ იყვნეს
სამნი ღმერთანი მეფენი,
იუნონაც, მინერვა ბრძენი და ვენერაც ცისკრებრი
მთიენი,
მეინახენი მას ქორწილს შინა, მგებით განცხრომით
მუქთა მომღენი,
შეექცეოდეს და იხარებდეს ვით ზაფხულისა ვარდი
ყვავილთ მცენნი.

იუნონა არს დიდების ღმერთი, ხოლო მინერვა
სიბრძნის ძალი,
ვენერა ღმერთა მშვენიერების, კეკლუცთ კე-
კლუცი ტურფა ქალი,

ზანით მას ჰალავს ოქროს ვაშლი ზეცით მათ,
ღმერთთა შთაუგდეს მერევალი,
ვაშლზედ ეწერა: უმშჳენიერესს, მათგანს მიეცეს
არს სამართალი.

მათ სამთა ღმერთთა გამოირჩიეს პარიზ ტროა-
დელთ მეფისა ძე,
ყოვლ მშჳენიერი, ჭაბუკი უცხო, ყმაჲ ლამაზი,
გმირი დიდ მძლე,
მას მისცეს განსჯა, განსამართლება, ვინ მათგანი
სჯობს ვით ვარსკვლავთ მზე,
ვაშლსა მან ერთი დააპატრონოს, ჰყოს მარად
თჳსად მფარველ და მწე.

საბრალო ყრმა, ალეგუინებული ცრუფიალე-
ბითა ჭაბუკობისა,
წარვიდა ველად მონადირებად, ირემთა მძებნად
მოპოებისა,
ერთმან ირემმან მის წინ მსრბოლელმან შეიყვანა
ტყეთ სიხშორებისა,
მუნ დაუღამდა და მუნვე დაწვა, ვერღა გაიგო
მან კვალი გზისა,

ცისკრის მახლობელს ყამსა მოვიდნენ, ეს
სამნი ღმერთთა და განანათლეს,

არე მიდამო ჯ სისხმო ტყისა ბნელი წყვდიადი განა-
ღლესამთილეს,
ეტყოდენ: ყრმაო, ქაბუკო სატრფოვ ღმერთთ
ჩუენ ეს ვაშლი გაგჳსამართლეს,
რათა შენითა სჯით, ვინ ვსჯობივართ მშუენიე-
რებით, ხვდეს მას უმართლეს.

მათ სამთა ღმერთთა აღუთქუეს პარიჲს, ვის
მათგანს ხვდების ვაშლი ჯილდოდ,
თჳთეულ მათი მას მიანიჭებს სასყიდლად მას
ყრმას ყოვლ უფლიდოდა.
იუნონაჲ უქადებდა მას ყოვლთ მეფათ ზედა
განგადიდოდა,
ხოლო მინერვა მაღლის სიბრძნითა აღავსებას
მტკიცედ მას ჰპირდებოდა.

ვენერა ეტყჳს: პარიჲ ლამაზო, თუ ვაშლს მა-
უფლებ მე გჰყოფ ბედნიერს,
ესრეთ ვით მე ვარ ბებლუტო ქალმწიფე, ცოლს
მოგიპოვებ ყოვლად მშუენიერს,
შენ არ გაკლს სიბრძნე, არცა დიდება, მათ არ
შესარბდე განიჭებ ტიერს,
პარიჲ შემკულო ყოვლის სიტურფით, სჳერ გეოფ
სატრფოთ შენ მდიდრად მკერს!

მან თაყვანისცა და მიუგო მათ: უკეთუ ენე-
ბავსთ ცნობა სიმართლის,
ცანს განიმარცხეთ რათა განჰსწრიკო, ყოველი
ეგვამი თქვენი ცის ნათლის.
მსწრაფლ განიმარცხეს ესრეთ და დასდევს პარიზს
წინაშე ეარდისის კართის,
და სცნობს მათ შორის უმშვენიერეს და დააკვირ-
ვებს გულით მას თვალთის.

პარიზმან სწსრიკა დიდსანსა მეგვრეცმან მშვე-
ნიერთა მათ განსაჯა სახე,
სცნა ვენერაჲ სჯობს ყოველთ სიტურფით ცრფი-
ალთა მარად შემკობით მასზე,
სიყვარული ყრმას გულთა ცეცხლები აღეგზ-
ნებოდა გრძნობათ შემასზე,
და ვენერაჲ აუგდა ვაშლსა, ორთა შენდობას სთხოვს
ბოდიში მზრახე.

რა იუნონამ და მინერვამან ესე იხილეს გან-
რისხდეს სულით,
მაგრამ ვენერა სხივთა აკრთობდა მადლობდა ფრი-
ად პარიზსა გულით,
განუმყოფებს ალთქმულსა თჳსსა, მნათობს განი-
ჭვებ ალმკულს სისრულით,

და ოდესცა იგი ბაროეს მცერ ექმნეს, წარვიდნენ რისხვით და გულით წყრომით.

[illegible] ბაროეს საუბედუროდ მოუმართის ცოლს ქმრის მეუღლისა, ელის ცოლისა მეგობრობისა, ბედნიერი [illegible] ვარსკვლავს ცისას, ბაროე მისრული საცერის [illegible], [illegible] ცამთან ქმრის ნამუსისა, მოწყალებისა სახით მიგელს ისწავლის მისრული მან [illegible] [illegible].

რა ბედნიერ ქმრის [illegible] საცერს ისწავლის ბაროე დიდ მეუღლისა, საქმეთა [illegible] სიმრავლის [illegible] [illegible] მისსა ქმრისა, [illegible], [illegible]; [illegible] მისი მეუღლისა, [illegible], [illegible] [illegible],

[illegible] [illegible] მოართვა მისი და [illegible] მისთა [illegible] [illegible].

რა [illegible] [illegible] [illegible] მათ [illegible] მის ქმრის [illegible], მიისწრაფოდეს მან [illegible] ბაროეს [illegible] მათ [illegible] [illegible] [illegible],

სურდათ ყოველთა სილოვაძ მისი დიდთა და მცი-
რედთ კაცთა და ქალთა,
და ვინც იხილა მყვერვის ეს სახე, რომელ
ვერ დაარა ამორგებს ტვალთა.

ანბავი ეს მიიწია მსწრაფლ დედოფლის მი-
მართ მას ტალაიკსა,
ელენა მზისა მოკამათისა ცოლისა მეფის მენე-
ლაესა,
იგი ალექსანდრე განგმირილი ყმის ისრისა მიერ
კუპიდონისა,
მოიგონა მან მეთქმული მაქესო თანამდევი ვარ
ღმერთთ მწირვისა.

ალარა ყოვნეს და მიისწრაფის რადგან მეცნ
ველარ დაითმენს იგი,
უბმანა მონათ მოართვეს ჩქარა ეტლნი უნენი
სამზადი დიდი,
მეის წარემართა დახვდა ხომალდი ზღვს პირს
ლიმენის პირს მონაკიდი,
მთაჯდა ეამართეს აფრანი მარჯუეწდ იცყევს უმჯობეს
რას მოვითვლიდი.

რა დედოფალი მიეახლოვა ტალაკს მას ცეურფას
მდიდარს საცირსა,

თუმცალა შჳებით ვარდისდა კიდეს მაგრამ ვიჭვ
მისდეს სათრსეს სატროსა,
მისრული სადეურს განემზადების იკაზმავს ტანს
და მშჳენიერს პარისა,
მივალს ბომონსად მიიღებს მსხჳერპლსა, შესწი-
რავს ძჳრფასთ ნივთებსა ღირსსა.

დედოფალსა მას მრავალი ერი დიდებულები
ახლდეს ძლიერნი,
ბანოვანთ ჯარნი ტროადთა ქალთა, ძჳრფასის
ქჳებით უხვად მკიერნი,
ესრეთნი ბეკლუც ქალ-ეშმანი სატრფო ვითა
შჳენებით მნათნი ციერნი,
რა ნახა პარის განკჳრდა ფრიად არ არიან, სოფ-ქუა
ქჳეყნიერნი.

განიზრახა მან თჳსს გულსა შინა ამის უმჯო-
ბესს დროს სადღა ვპოებ,
ესე ელენა შუქთა მომფენა ვისილოთ მხოლოდ
რალისა ვსძროებ,
ეხე ოდენთა ოქრო და ვერცხლთა სპილოთ ძჳრ-
ფასთა ნივთთა ვიპოვებ,
ალვივსები და ალვავსებ ჩემთა საუნჯეს მეცსა
სად განვიმსტროებ.

ესე სიტყუა პაროჲ გულს მისა და მეის წარ-
მოვალს ის თჳსსა მას ნაყსა,
რქუა მოყუასთა თჳსთა და მეგობართა თჳსთა, ესე
ცამარი თჳს მარის სცავსა
ყრიცხვის თვალთა და მარგალიტთა ოქროთა და
ვერცხლთა მრავალთა ზღვასა,
ამათ გარე ელუნა ესე გარსკვლავთ გარდამავს-
ბაღის მთვარეს ჭვავსა.

ამას ლამპა ვქნათ ჩუენ კიდენი, სასმოსა
ანგელოსა ცისსა მსგავსდეთ,
სამოთხისთა და სიკისკისით, მისსა მალოსა
ზღუდეს გარდაკვდეთ,
მეწყლა ოსს ჩემა მზე ხავართა, იგი მე და მე
მას ხავარდოდ მივსდევდეთ,
ამისად მიღსა ნაცვალს ბერმენთა რასლა მიგაცუე-
გებით გაცნათ ესე მივსდევდეთ.

ამისმა ვქმნეს პარიეს ყოველთა მმათა თჳსი
და მსნე მამაცნი,
ვქმნეს სადარნი ეჯუნს ლამე ბნელს სიწყნაროთ
მიღელს მკვრცხლნი ემა გაცხნი,
ყმრად ბნელით მიგან ცისსა მიასდეს უწყალოდ
ერთ მიგან მსოცნი,

სრულად ბომონი და ტაძრონი აღაოხრუს მათ და
ფეეს ფოლორცნი.

მამის სასრფოლ იგი ელენა გამოიყვანა თვით
პარიზ მსნემან,
სიყვარულით აღტყინებულმან გით ტყიერმან ლომ-
მეც მისს მეტყველმან.
მირველ მზე იგი უღარუბლით ფრიად მოიცვა
მიმმან ოცნებიერმან.
სტორს მარგარიტი ატვრიდა ცოით გარდის გე-
ლით მბზინვარეულით გულით მწუხრლმან.

პარიზ ელენას ეწვევს მშვენებით სრულიად
სწყლით ქალწულეთ თვალთ,
ზღვის მნათობთ უმეტეს კითხვით გულის
ნუმის ისარი მაწველ სიმაღლით,
ნუ სცორ ღიმილმას მის მიმყავსარ სამოთხის
არის გარდ დამწირული,
ალვსილით ნათლით მოვარტრუფლადი სამს განსათ-
ლო არით იმცხარული.

მირველ ელენა სტორს მეჯრულებს თვისს ლამა-
ზის ასულს მტორეს ივოგებს,
პარიზ მოელისენს მისსა მტკიცობდა გით სტორ-
ფოს გარდის ბულბული მონებს,

ყოვლითურთ სრულით ეტრფის ერთების მრავლის
ცდით თვალთ მისი ცრემლი მომდოვრებს,
შემდეგომ ნელ-ნელად გამოიდარებს ღრუბლით გა-
მოსრულს მზეს ვინ ასწორებს.

წარმოიყვანა მუნით პარიჟმან სატრფოა ღვაწ-
ლით მოპოებული,
რა სცნა ტროადის მეფემან პრიამ მოეგებოდა
მსწრაფად რებული,
ყოველთა მისთა ძეთა ასულთა და დედოფლისა
იხარებს გული,
დიდის დიდებით და საოცრებით მიჰყავსთ უქმნეს
მას პატივი სრული.

რა ნახა მეფე და დედოფალი უზომოათა მან
სიხარულით,
ფრიად უხარის ესე ელენას, არლა არს იგი გუ-
ლითა წყრულით,
პარისს მიერთვა სიყვარულითა სულს მისცემს
ცნობას საწადით სრულით,
არლა ახსოვს მას არც მენელაა არც თჳსნი ტომნი
სალმობლიად გულით.

ესე დიდება უზომოა მან მიიღო ფრიად კმა-
ყოფილებით,

ხრანი შემკულნი ოქროთ და ვერცხლით თვლებით
უსახოდ და სპილოს ძვლებით,
ყოველნი პალატთ მორთულებანი უბრძნესთ ნაქ-
მარნი არს ჴელოვნებით,
სად იგი დასვეს სახლს სადედოფლოსა ჰგავს ო-
ლიმპს მაღალს შემკობილებით.

მრავლის სიმდიდრით აღავსეს იგი მას დაავი-
წყდა მოწლი დიდება,
მოწლისა თჳსის სამფლობელოსი სთქუა აწ ინ-
დელთან ჩალად ჩავდება,
ერი უსწორო დიდებულები მის მაღლის მეფის
კარის განვება,
მათ ამყობინა სრულად საბერძნეთს ვარდი უთო-
თჳლო არღა იზრდება.

ელენ პრიამის ძრმუნმან მან მემან და კასანდრამან
მისმან ასულმან,
ესე შემთხვევა არ მოიწონეს ამხილა თურმე მათ
სიბრძნის სულმან,
რჩევათა შინა უშალეს ადრევ მეფეს რქუწს
პარიჟ ცნობას განსრულმან,
უკეთუ ჰქონს ეს უსამართლოა, მოისთვლის აღფ-
სვრად ტროადამ სრულმან.

ლექტორ უმღეროდა დიდი მსნე იგი ფოიბოსის
მშვენიერი და დიდი ბრძენი,
ჩუენნი სამეფო ფუფუნების ქვეყანის რა დიდმალიდ
სრულიად ბრძენნი,
ტკბება, მოწყალე არ მუწნის მეფეთ ისიც იცნის
იგი მარად ძლიერნი,
და მსგერობათა მათთა უწყალოდ, თავთ მუშმეხვე-
რელი გით ლომ მმჭერნი.

სთქვა ლევკტორ ისით ვული ჩვენი სჩეხს ცა
ქეხილით და ეშვით და ძეხით,
ბერძენთ შიდ მარად განოსხებული ჩქერად სისხლით
მათთა სრული ჩვენის ჩეხით,
მებრძოლად მეფედ და მათ დიდებულთ გარ ძლიე-
რების საკურთხის გრეხით,
და მსგერობათა მათთა უწყალოდ თავთ მეშმეხვე-
რელი თავთავთ ცეცხლით.

არ ვიტყვ ჯანსად, არც მცოდნარებით, არამედ
მეფედ სჯულით სამართლით,
სარწმუნოთ წესთა მეცნიერებით, და საინოდ ლმერთა-
თა სწორ განსჯათა ძლიით,
წინა დავიდებთ ვერიდნეთ ბოროტს, სამართლიეს
სჯულს ნუ ვეფებთ ჩუენ მეცნიერით,

მაგრამ ბოროტებმან განსცდამ სძლო კეთილს,
ალვსკერად სიბრძნისა ტისე ბურჯ კედლით.

ვინც ეს რჩევა ზემორე იქმეტნი წარმოსთა
ქეცხს სიბრძნით წინა გამსჯელთა,
ეს ვითარი დაუსახსწაული არ უსაროდით მათ
სწორეს მოქმეულთა,
მაგრამ ფარვიდეს თნებით მეფისა და პარიზისა
საქმეთა ქელთა,
მოისვლენს ბოლოდ ნაყოფნი ლოხსნი ეს ვითართა
ბოროტთა ფესვთა მოცელთა.

მენელოზნი ელენასა, აღამემნონმან, მამან
მან მასმან,
სარწყულიდგან სნეული ჯუარით გამოაგზავნეთ
სიცვეთა მქისმან,
რას უძღისარო, რად იკლით თავსა, ალზდეგ გამ-
მოყვანმან საშისნითა ფრთისმან,
ხვალ შეკვრიბნეთ ჩიუჩნნი მომმენი, ვერ დავუდგ-
ნას ჩუჩნ მალიან მან მცრისმან.

ბერძენთ იწყინეს კადნიერება ეს პარისის
თავხედისინი,
იუნონამ და მინერვამ რისხვით აღმრეს ტროადზე
ღმერთნი ტყენი,

ხამოუც და ათთა მეფეთა ქრნი მეფეებითურთ მეკრე-
ბენ მღვდელნი,
ათუღერ ასისა, ათასის გაცით ზღვით წარვლენ
ცრთაჲს ლომნი მთიერნი.

მამან იქუსნა ზღვარდმთ ცამან რისხვით ცრთა-
დღით ზედ სასცოვებად
მსნენი სამინლად გრევნით ალმურნი უქადებ-
დენ მათ მმლავრ დაკვეთებად,
ყოვლ სამინელთა მემამწყემებელთ, მარსისა
მასრულის მარის გულს მყებად,
ვულვანის ისართ ზედა დასხმასა თრისეს მმვლდით
ლვმლით განწონებად.

განმვნეებულნი ამბარცავანნი უწყლოებით საუ-
სე ბერძენნი,
მამინდერს სისხლის მწვერვალნი ვითად ავეულნი
ბოროც ვესლოვანნი,
მარადის ლომბას და მწყელებას და სამძვლისა
ვარევან მეხნნი,
მიუდეს ცრთადს, ვარე მოადევს მქესრვად მასა-
სა მრავალ წყლ მხერნი:

ცრთადელთ დიდი იხმარეს სიმსნე თვალ უწდომთ
ზღუდეთ ამაგრებდიან,

შემოკრებილნ მჯდომის ას ათასს, მსწრაფლ მორბოდ
მეომრით ვით მათ მწყემსთან,
გამოვიდოდნენ ცისით ებრძოდნენ ბერძენთ მეომ-
რად ამაღლებულიან,
ხვრიდენ, სისხლისა ღვარნი თრგზითვე ხდიან
მდინარენი განდიდნებიან.

მრავალნი მხედნი მეფეთა ცხენნი თოვლივე მსა-
რეს გადაიარებიან,
ღვარცოფის მდინარე, უსწორო გმირი, ლეგეონ მისა
მეფეთა დასთმობდეს,
ჰაეროს მამაცი ვით ქვაე ელვინე ცის მოვამალე
გარსკვლავით ვით ვარდნის,
ესე ჰაერის მეფის მკვნი ცრემლის ულმერთ
მსნეთ მეცემოდნენ.

მრავალნი ნსიანი ყმანი აბათნი და მეფისანი
მხედნი მეფენი,
ბრძოდეს დღე ყოველ ბერძენთ ლაშქართა ხვარსა
მამასდგლის ხელმს ესაც ბრძენი,
ხოფელსა მანა ართდეს იქმნეს მხვალს მის ფა-
მისა სასაკენი დღენი,
და თრ კერძოვე მვლისით მმკლელა აღმართულან
ასს ესე ხენი.

ლეკეთს უსწოროთ გმირი ვას შეგავსებორ ალ-
სავსე ელვით და მსხა ცეცხით,
შემუსრავს თავთა და მკლავთ მამაცთა ათასთ მხ-
ლიერ და სცემს ერთის შეტყუსით,
უპატიურად დიდ მძლე მეფეთა მიწად მკუდართ
და ჭურის სრულს ცისფრთა ფერხით,
მას პირის პირსა ვერვინ შემართავს მკადრულს
მბრძოლისას მზარავს განრყუსით.

ცხოველ ვით ლომი მგზნარი მალსარს ალავ-
სჳს ელვითა და მათა სმით,
მოწოლის მეუღებს მსნეთ გმირთ მებრძოლთა
ჭსწლავს მეზით მკადრი განსცვნავს ქვთა
დეფემბორ რიცხვთ ვით ეესის არი ვრვნავს
მოლე ად შეჰკრავს დიდ მგრით,
პირველ ისრით მჴედრთ მოსისხლით, განვმირავს
ჭულთა მოაგლეთ ბურჯთა სრჳსა.

ახილევს ბერძენთ გმირთა ულისსი თელემონ,
ნესტორ, მხნე დიომიდე,
პოლიქსენილ, პატროკლ, ხედე, ეპამინონდ, მნესთე,
ფილიპს, ქსანთიპ, სხუაჲ კიდე,
მერონ, ალექსანდრ, პალამიდ დიდი დიდებით, სიმხნით
მჴედრთ არა მრავლდ,

აგამემნონ ჭყვით ყოვლით მეფედ თავად რჩეულ
სამს სამოთხით და სამსნით ვგმართვდე.

მენელაოზ არს ძმაჲ მეფისა მეფეთ სპასპეტის
აგამემნონისა,
რომელს წაჭვავრეს ელენა მისე მარად არს მწა-
ლელ ცრემლით სისხლით წოხის,
დღე ილეწის ბრძოლით, ღამე სცოხს მარად, სი-
სხლისა ცრემლით ვერ ბოვნეს ლონის,
ვერცა იმეტბდა სიამოვნის ჟამს ვერც ჭამა
ვერც სვამს დრამისაც წონის.

ულისე მეფის კიდით კიდემდე განითქმა მას
ჟამს ენა მზეობა,
აქუს სიმამაცე მას შესწერი, მაგრამ მაცს სი-
ცეჳთ სხუათ ყოვლით მძლეობა,
ამასვეთნა წმასოვნა ცეცხლთა სილაქეცე და დრკუ-
მელეობა,
ხშირად მართალით და ლირსით წბილ ჭყოვდა ცრუე-
ენით მზაკვრით უქმნის მწყობა.

სხუანიცა უკუჱ ბერძენთა გმირნი იყვნეს მას-
ჟამს მყენ ტროადის ბრძოლას,
აქა ყოველნი ვერ მოვიხსენეთ განვრძელდა სიტყ-
ვა, მაგრა სცემს ბრძოლას,

ბევრი და მეტი მოაწყინეს სიტყუჲ მკითხველს და
მსმენელს აწყინებს ყურსა,
აწ ვიწყებთ თქმად კვლავ ბრძოლად მეჩანგარეთ
ვით ზღუჲთ მგზავრის ჟამს ქართ სასტიკ ქროლის.

იყვნეს ბერძენნი გმირნი მეფენი და მთავარნი
მძლე სამოც და ათნი,
ნავნი აქუნდათ მათ ორი ათასნი და მხედრობანი
რიცხუსეულ ასნი,
ზღუჲა და ხმელი უმრწის კვლავ ჰქვანდათ გმირნი
ძლიერნი ორი ათასნი,
მაგრამ ტროელთა არ შეკრებოდეს არცა მწყობრნი
დიდნი არცა მცირე დასნი.

ბერძენთა კერძო დიდი მხნე იგი ახილეს იბრძვს
ვით ვეფხვ მკაცრსალი,
ტროელთ მხედრობას ეკვეთებოდა ვითა მძინვარე
ცეცხლისა ალი,
ხოცვიდა უწყალოდ ფრეწდა რაზმთ მტაცეცედ
ალბორგებული ვით ხშილთ მთავარალი,
საშინელსა მას კვეთებას მისსა ვერა უძლებდა
ვერც კლდე სალი.

ჰექტორ სასტიკად სჭექდა მეხობად ახილეს
გრგვინავს გულით ლომად ქმნილი,

მათ ერთმანერთის ბრძოლა კვეთებით რაოდენიც
სალნი დნენ ვით ფინელნი,
ლასკნი დალეწდნეს, მუზნი დამუსრნეს, ფოლადთა
ფარნი ექმნეს ვით ცხრილნი;
ხრმალთა მათთა კვეწთები, ცხენთა მეერები ამოწყვნებს
მქვრეკეთა ისარნისრილნი.

მრავალ წელ დამკრნეს ურთიერთისა ბრძო-
ლითა ლეკური და ასილ მსნენი,
ჭვრეტვე სსუა და სსუანი მეფენი ქმირნი ობრძო-
დეს სისხლის ლვართ მდენნი,
ხმირად ბერძენთა მაიწროებდეს გულოვან მკვრც-
სლანი ცრუადელთ ერნი,
მეფის მეთა და დიდ მძლედ მათთა ვარისხებუ-
ლთა უმწოდეს მცერნი.

ლეკურმან მოკლა სასელოვანნი მეფენი ქმირნი
ცამეცნი რიცსჯო,
ამად ასილეს ლეკურსა ზედა მარადის იუჯს გულ
მწერალი რისხვით,
ემბდა მარჯვეწს გზასა სიდრკეთ თავ მოსრით
იჯდის ფლიდურის ფიქრით,
რადგან იცოდა ლეკური ჰსჯობდა მას სიმხნით და
ძალით მძლედ და სიფიცხით.

ცამან რისხვით ცრემლისნებით მოსცედა მზეც გარ-
დუქმნათ ბნელად,
ლუკუარს მათის მკლავის მალის მისცა ცეცხლის ვინ
ყავს მფარველად მეუფედ,
მაშაკით მესხთად ომს მიუკან მძლავრეს ასულს
ქმნა მტერს განმხრველად,
სისხლმან მარმან დაშყარა ცრემლი მათის სამ-
ცხოვრის მათი ალმოჩინებულად.

იქმნა რა ეს უბედურება და უთმინელის მწუ-
ხარებისა,
ადუღდა ცრემლის მისა ცეცხლი გულს, უმეტეს გან-
მწარებისა,
მეფის და დედის მმად მას და დათა სმა ჩუენად
მოიწვია გამოსვენებისა,
ცრემლოვდენ თვალთა მძლავრთ ღრუბელთ მზესა
მეკრებს სისხლით ცრემლით ღვარებისა.

ყოველს სულს სურდათ მიწორვა თავისა
თვისის სიცოცხლე მისთვის,
უკეთუ ლუკუარ განცოცხლებოდა სულს განწირ-
ვის ცოცხლისა მკვდრისთვის,
ყრმაქვნათ იგი მტერ, მმართებლით, ძმათ, დათ, უმცროსთა-
ბლიდან სისხლს მას მამულისთვის,

მას მზგავსი გმირი კიდით კიდემდე ვინცა
იქნების ბრძოლელი მტრისათვს.

რა მკერდმან და დედამან მისმან სისხლი გულარს-
ფრიად იცის ლხინება,
ჰქონდეს ბრძოლისა ლუსკუმა დეკეტის და ფერს-
ზე მდგომი დადგინება,
სული ვშვერა, ხრმალი ბასრყეული ნიშნად, მუდარნით
გასძლოთ მტერთა წყობება,
გულოვანს მხედარს სიკუდილისათვს მტერზე
ბრძოლა არ მოეწყინება.

აქილეს ქალი ყოველი ცრემლა თვალი უყვარს
პრიამის პოლიქსენია,
დედის და მამის სისხლს მუსაროთავად ტრფობის
ისართა განმგმირს სენია,
შეჭფიცა მეცკიცედ მათაც ისეთს მეგარიელთ მე
ბერძენნია,
რაოდენსამე ჟამს აღარ იბრძვის სდრცოვნეენ სთქვეს
ბერძენთ ეს საწყენია.

აქილეს არდა განვიდა ბრძოლად ეცყოდა ბერძენთ
არდა სჯობს ომი,
ფრიის ქალისათვს ესდენ იმედი მთავარნი ერნი
გასწყდით ამხამი,

რა სარგებელ არს ჩუენც დავისოცნეთ კმა არს
შევრიგდეთ ვარ ამის მდომი,
ბერძენნი გულით სწყრებოდეს მაზედ მაგრამ იგი
არს კარავსა შჯდომი.

ულისე მეფე ყოვლით მცბიერთ თავი მარად ასო-
ლესს ელიკლიკება,
ჭკუჳს: ეს მენი მოცონილება სწყინსო ბერძენთა
აქუს გულის კლება,
ყოვლმა სულმა და სხუათ მახლობელთა აცდინეს
იგი აქმნეს მუხთლება,
ფიცის გამცემან ჭყო კვალად ბრძოლა უპირო-
ბითა ბოროც მძლავრება.

ტროილცა მანვე მოკლა მუხთლობით ასილებ
ალთქმის დამარღვეველმან,
დეიფებ მოკლა ჰალამიდ დიდმან ბერძენთ მეფემან
ბუკისა მკვრელმან,
მან დღეს ჰარიემან მოკლა ჰალამი დეიფებისა
სისხლის მზღვეველმან,
ესდენთ მხნეთ სისხლი განაცვფრებს კაცს ვით
დაიცვა მიწამან, ველმან.

ახილეს ვერლა განსაჯა თჳსი შეცთომილება
კვლავ სცანჯავს გული,

პოლიქსენასი აქეს სიყვარული ყოვლით ალუ-
ფხვრელად თვისს გულს დარგული,
ქვალად სთხოვს დედას რათა მისცეს მას შემიბ-
რალეო მე მისთვის წყრული,
რა ესმა ესე მოციქულობა დედოფალს, კრთების
გრძნობა და სული.

ხოლო ჰქვია: შვილნი ჩემნი მეუღლისა ჩემის სალმო-
ბანი და ტკივილნი მრომა,
უწყალოებით ფიცის გამცემსმან თავს დაგაცეს ცის
რისხვის წყრომა,
გულს ჩემს უწყალოდ მოსწყლავს საბრალოდ
ნაწლევსა წვისა მწვერცს მარად კრთომა,
ვითარ მივენდო გვიმუხთლა ერეთ უბიროებით
უშჯულოთ მეო მან.

დედოფალი მას პირდების ნებას მოციქულისა
პირით შემთვლელი,
ისმო ტფამარსა აპოლონისას მენ განუმზადა საფრ-
ხე მომკვლელი,
დამალა პარიზ და ორნი მსნენი კაცნი მამაცნი
ისართ ხრმალით მკვრელნი,
რომ მოვალს ახილ მყის განმგმირონ მას მისის
უწყალოს სისხლის დამღვრელნი.

თან მოყოლილი ასილესისა იყო ასტილოდ ნეხა-
ცოლი მიაგრის მე,
აგრეცა მასთან მოკლეს უწყალოდ, საქმეების
ჟამს დაუბნელეს მზე,
გარე ფოლორცთა გარდაყრილს მკვდართ ფრინვე-
ლნი ექმნენ მათ ხორცთა განმსწარე,
ბერძენთ სცნეს, სასოებს მოკლულნი ხორიმს აქვს
მათ უზომო დიდი სამწარე.

შეამკობს გვამნი მათნი ფაფილით უხვად
დასხას მათ სუნნელება,
კვალად დაფლვისას სასოებს მფლობელთა ასმე-
ნის მათი გვარობა,
თანასმა ექმნა ქალაქსა მისა დაფლვად უბმანა
მათ მწმოდება,
აპოლონისა ტაძარსა ცრემლს, ბე დეოფებს
მსარეს დაედება.

კვალად განაგრძობს ბრძოლა მათ დიდი ბერძენთა
მიმართ უსამართლოს,
მარიულა მხოლოდ მმად თავსა ნაცვლად იბრძვის
მამაცად უსაკვირველს,
აიკვს მეფეც ცრემლთ ვით ცეცხლი უბრძვს რაზმ-
თა მათ ფრესად უმწელს,

შესვლენ მარიხ და იგი ერთმანერთს მკვეთრნ ფიც-
ხლად მქისთა უმრავლეს.

მარიხ ჰკრავს ისარს ყოველად მოსისხარს ცისა-
გმირებდა ცვერდებს და მხარსა,
შენის მეუფეა რიცხვსა ბრწყინვალს და სჯემდა მათ-
ზედ მიმისა ზარსა,
ვიკ სცნობდა თვისსა სიკვდილსა ქვეშ რიცხვთ
მოიცის მარიხ მისნი მეუფრსა,
შერის მიეცბა სცემს მარსა სრმალსა თრითავმ
ყბათ მოკუმით ლიწვი გარსა.

თუმც დიდის სამსნით ჭვლ ეს აჩაკს მაგრამ
დაეცა მიწასა მკვდარი,
მარიხ ეფრემეა შენის დასხრულა უკანასკნელი სი-
სხლისა ცვარი,
ელვნის ესმა ეს განსაცდელი ვარდი ყინვამან ჭვლ
შენის დამჭკნარი,
მოსთქვამს სამარადო იფსოვიდა იმათი წარსდეს
მექსნი და ბნელ იქმნა ვარი.

რაკი ცრთადი ბრძოლისა მალით ვერ ალღეს
მათ, იწყეს მესთლობა,
იმოვნეს მაან გამცემნის კაცნი ულისე იწყო
მცბიერ მელობა,

უსამართლობით ეგრეც დიდებულს ქალაქის საზრო-
თსით უქნეს ჭრელობა,
ისე არაოთუ გმირთ ანუ მამაცთ ცრუთ გვართ
კაცთა არს გულ ბილწთ ხელობა.

მთავართ ტროადელთ ანტენორ გველმან და ენეიმ
ჰყვეს გესლით მოსვეულობა,
თავთ თჳსთა უქმნეს ბოროტთ მწიწვნელად სჳნი-
დისის მალთ სრულად მცველობა,
თჳთ მამულთ მათა მამულსა უქმნეს შინაგან გსე
გამცემელობა,
მსხვერპლნი ორგულთა არიან ჴელთა სიცბილი
ძჳრი სულ მოკლეობა.

ჰოი ბოროტნო კაცნო, გულ ქვანო რისათჳს,
უყოფთ ღალატს მამულსა,
არა უწყითა სახელი თქუენი უკუნისამდე ყოვლს
მსმენელს სძულსა!
ჰოი ანტენორ, ჰოი ენეი შხამით რათ ივსებთ
ღჳძლსა და გულსა,
მოწყალეს თქუენსა მეფესა პრიამს და ერსა რად
დართავთ წყლულთ ზედა წყლულსა?

რისთჳს უმუხთლებთ მეფეს მოწყალეს, ვინ
გაპატრონა მრავალ სიმდიდრეთ,

მოღალატობა მით აღირჩიეთ რომელ ბორთუც
სულის თქუენ დაუმკვდრებით,
ვინ იყვნეს თქუენებრ ფროადისა მისა დიდ შემ-
მლე მეტად თვთ კიდით კიდით,
კეთილის ნაცვლად უქმით მეფეს და ერს გამცემ-
ლობასა და დიდს სიფლიდეთ.

ულისემ ესე ორნი დიდ მძლენი მოიბირნა რა
ჭეროფს მათიან რჩევას,
მოღალატობის მომკვლელს სასჯელს გულით მათით
მოასხამს ვაჟს ზღუს ამღვრეულს,
განიზრახეს რომ ფროადი დიდი საფუძვლით მის-
ცენ ალფსკრით შერყევას,
აღუთქვამს ორთავ ანცენორს და ენეოს მეფედ
ნაცვალს მიმთხვევას.

სცნა ესე პრიამ ანცენორისა და ენეისა განდგო-
მილება,
ისმნა იგინი მივიდეს მისსა ერითა მრავლით ძვირთ
ახლდით კრება,
ვერღარა რაჲ გაუბედა მათ ბედის საწყეულს ჩნდა
ალვსილება,
ურჩივეს მეფეს მცერთ შერიგება აქეს გულთა
მათთა მხეცობა მელება.

პირველ ფრთადის დამამყარებმან საფუძველითგან
ზეცურ მეფემან,
ქმნა საკვირველის ძლიერებითა პალატის სახე,
მქანდაკებელმან (*),
ქერუბი მალი აქუნდა მას ნივთსა რომელ ვერ აღნიშნო
მკვირმან მომხველემან,
რომელსა შინა ქალაქსა სცვივ მას ზეცა აგრეთ
საბრძვე დამწველმან.

ესე ანგელოზ და ენითან იცოდენ მეცნიერ
დამტკიცებითა,
ენით პალატ ფრთადს შინა არს არა რა ვნოს
აღსრულებითა,
აუწყეს ესე ზეციერთ მეფეთა და იწყეს ცდა
მანქანებითა.
რათა პალატი იდუმალის ცდით წარიპარონ დრკუდ
მცდიერებითა.

ამა პალატის ფამარსა შინსა სცვედა ქერუბი
ფარფლით საქმითა,
ანგელოზ ენედრომიდ მივლენ ულისირთური ენითა
მცოდნითა,

(*) პალატი ღმერთის სიბრძნისა, ასული თუმარეფის თავისგან თუმარეფის შობილი, რომელ არს მიწერვა. რედ. გ.

ლამე სასმოსა ბნელსა უცროფად ეზრახნენ ცანცას
სიცყუთა გრძელით,
პირველ ეძგერდა ყარის ყოფით ალბორწეული
რისხვით ცეცხლით.

მაგრამ თქერმან ყოვლით ბოროტით გონებმან
დაარხმა წყვედ მიზიდა თვისად,
მოლობა, რა ნახა ცოდვარნი საქმე ურიცხვთ თქურად
სწყუტვი ქალად,
სცდა უბიდრუკი ანგარებითა მიდრკა მათდამი არცა
პირ მქნად,
ალივსო გული თვისი უმლები მოაილო მისცა
პალადა მეისად.

წარმოილო რა ბერძენთ ბანაკად ულისემ ნიჭ.
იგი და სცვა თვი,
მაშინ ბოროტად მაცთურებითა იწყეს ცროადის
ალფისგრისთვს სსხს გზით,
მეფე პრიამ ანცყენორმან და ენე დროკუმან აც-
თურნეს სიცყუი,
და მან მიანდო მათ ზერიებმა, საქმეში, რქუა, ჭკუით
გითარ თქუენ იცყუით.

ითხოვეს ბერძენთ იფქლი წმინდაჲ საწონი
პუდი ასი ათასი,

და ძუდი ოქრო ასი ათასი სარჯუა თჳს მათთა მშჳდობის ფასი,
ჭყოფდიან ალიაქმას სამარყლისა ფიცით ბერძენთა მეფეთა დასი,
მაგრამ გულს გესლი აქუნდათ მუხთალი და მაცთურების საკჳრველთა წმასი.

ქმნეს ბერძენთა ცხენი რვალის დურიოს მალალი, ზქელი და საკჳრველი,
ესრეთი დიდი, რომ ქალაქის ბჭეს სიმაღლით მეცობს მწელად სამკჳრველი,
მეფედ მაგიერ და ბერძენთ ერთა შინა გამცემნი იყვნეს მიმრთმელნი,
პრიამ იხილავს დაცთუნებული თანებმს ნიჭად მას ვერას განმსჯელი.

ბერძენთ მეფეთა უბძანეს ბერძენთა და მიათრიეს კარის ბჭეს შინა,
საკჳრველებით და მანქანებით შიზიდეს იგი საზღვრის შემშინა,
განსჯარეს კარსა უთსრეს ცრთადელთ თქუენ შეიცვანეთ ამას კარს წინა,
უკუნისამდე დიდებად თქუენდა სასხენებელ არს ესე თქუენთჳს.

იდუმალ მესმის მას ტკბილის მქცევლის ზეფირსა
დრკუ სინან მისე ყურთაგნებით,
თვით აიფარნეს და მოასხდეს ხომალდს ყოველნი
მხედრობით და ყოველის ერით,
და ვედრეს სიონს, რომ ტროასნელნი დაშთომდენ
მიერით ღვინის სმით, მკვებით,
მაშინ ალსედით სარტყენს ტისისას ვეასინშნეთ მუ-
ნით ტყვესილის ლამპრებით.

მაშინ რისხვამან ზეფარდამო ტით მოიცვა ტრო-
ადს ყოველი მაუწყნიერს,
დიდება მისი დასცა მუმუსრა მნელის უკუნისა მუ-
მწუს დღეს მზიერს.
დისწყსა ტამან რისხვა მესით სამეუფელითური
ალფსკრის მას მღიერს,
სჯნიდისისა დამარცხს ლამპარნი არლა სცალის მის-
თუს გულისა ლმობიერს.

დათვრეს მას ლამის ტროადელთ ერნი ეგრეთსით
მცველთაგან თავისუფლება,
გამომკრა ცხენით სინონ ვით ქუხი მდელოთა ზღუ-
დეთ მისრალისგან ასტყდა,
მასცემს ნიშანის ტყვესილის ალით ბერძენთა მხედ-
რობა ვასეშზადება,

გამოვლენ ველით ფესის სიწყნარის მალვით ცო-
ხისა ბჭეთა შესდება.

მიუხდეს ქალაქს საშინელებით მთვრალთა
ცრთადელით ზე დასცეს ზარი,
სცემდეს მახვლსა სვრიდეს უწყალოდ,ვითა ჯეონი
სდის სისხლის ღვარი,
მიუხვნეს ცეცხლი დიდთა პალატთა ბორცუებანი
ჰყვეს მრავალ გვარი,
ამოსჭრეს ბერძენთ უკუნისამდე სახელი იქმნა დიდ
მოსაჯუარი.

ალწყვიტეს სრულად ბერნი, მოხუცნი, დედანი
ქალნი, ჩვილნი და ყმანი,
მხედარნი, მსნენი და მოწიფულნი, მთელნი, გინათუ
სნეულნი, ბრმანი,
ესე და მყვეს სახლეულები გარდაამხნეს რომ
ძნელ არს იქმანი,
ისნიდეს, მუხვრიდნენ და მეტად ბლუჯდენ სასტიკნი
იქმნეს ბჭლ'ვ ტყვენვა, ხოვანი.

სმა ვაებისა და ღაღადებათ ცად ალიწივა
მომღერთა ზახილი,
ცეცხლით მახვლით უწყალოს ცელით ცრთიანელნი
იქმნენ მისრილნი,

ლტოლვილნი გინა სხუანი მუხლამდის სისხლითა
ტბად შიგან სტოპყნ შესვრილნი,
ესალმებიან ცოლნი ქმართ თჳსთა, ძმა დას მეფე-
სნი, დედმამათ შვილნი.

დედას და მამას დაუკვლიდიან და უქმროთ
ქალთა შეარცხვნიდიან,
დედა ჩჩჳლთა მწოვართ აართმიდიან, შუბთა და
მახჳლით ზე აცუმიდიან,
ახალ შეყრილთა ქალთა და ყრმათა, ან ქმარს ანუ
ცოლს მუნ მოკლვიდიან,
სტანჯვდეს სხჳთ და სხჳთ სახით ერთა ტკივილნი
ფიცხლად განედიდიან.

მეფის ასული პოლიქსენა უმშუენიერეს ვარს-
კვლავთა მზისა,
წყეულმან პიროს ყოვლ უგრძნობელმან დაკლა
საფლავს აქილესისა,
სარჩვლთა გონია მამისა თჳსის არს უმძჳნვარეს
ყოვლის მხეცისა,
დაბრმო თვალი ტროადელთ მზისა ბინდ იქმნეს
დამოცა სხივნი ცისკრისა.
ეკკუბა ამით გამწარებული ყოველთა შჳლთა
გმირთ მოკლებული,

შეუნახვნელის სიმდიდრისაც უწყალოთაგან მიმ-
ლავრებული,
ბოლოიქსენისთვის ჭკუა მემცდარი, და ცოდნებითა
შეცვალებული,
მიუხდებოდა ბერძენთა დასსა ჭქოლავს კბილითა
გახელებული.

შესმინეს ბერძენთ უწყალოება უწყალოებას
ზედან მეპნვარედ,
ეს დედოფალი ყოვლად მალაი არ შეიწყალეს
დაჭქოლეს მწარედ,
და ზედან დიდი ცაგრუცი ცოდ ალუდევეს მოა-
ვალთ ქეშათაგან მყარედ,
მჭკუბაასა სასლოცომად მკვლელთა სასელის სდევს
მხილველთ მარად მემზარედ.

დაამსნეს სრულად დიდნი პალატნი, მეფისა და
დიდთ მემკლეთა მისთა,
შეუკიდებდეს ნაყენმს დანასხლევს და დაასხმიდეს
მათ ზედა ფისთა,
მეფეთ სალაროთ დაარღვევდიან მიიტაცებდენ უნჯს
მჳროფას ჭჳროთა,
ალურაცხელთა ოქროთ და ვერცხლითა, სიმდიდრეთ
მრავლით ყოვლისა ფრისთა.

ქმა მშვენვარების, ქმა სიცილისა, სხვაგან ყვირი-
ლის და ამბოხების,
წამტყვევნელთათჳს სასიხარულო ტროადელთა სრვა
არს დასცხრების,
ვლოვა და ურვა ხმა ტირილისა და ვაებისა კვლავ
ვაცხარდების,
მზე ბერძენთა მოკამკამობს და ტროადელთ მზე
სრულად დამოცდების.

ეს არს სოფლის ამაოება: ჯერ აღორძინდების,
აღყვავდების,
შემდგომ დართულთ ბედი ყვავილთა, სილამაზე
კრთეს ფერთვნების,
მაღალთა გმირთა მხნეთა ძლიერთა ძლეველობანი
მყის განქარვების,
ყოველთ მჴრცასთ ნივთთ უცხო სიტურფე დაზ-
ვლეს და დაჭკნეს მშვენიერების,

სადა არს მალი ჰექტორის მკლავის, სადა არს
კვეთა ტროილის ხრმალის.
სადა პარიჯის მშვილდი მკვეთრ რკალის, სადა ზედ
დასხმა დეიდებ მწყრალის,
სადღა მძლეობა ძლიერთ მძლეთ მალის მტერთა
წაწყმდა და აღრევა კვალის,

ესე ყოველი სრულად უქმ ქმნილ არს დამრეცად
ცრუელით მძაფრისა ალის.

არცა ქვეყანა, არცა ქალაქნი, არცა დაბანი,
არცა ნაყოფნი,
არცა მეფობა, არცა დიდება, არც ოქრო, ვერცხლნი
უხვად სამყოფნი,
არცა ვარვარნი, სკიპტრა, პორფირონნი, არც უმჯობე-
სესთ პალატთ სამყოფნი,
არღარას არგებს დიდებულს ცროდს არცაღა მათ-
ნი დიდ გმირნი საქნი,

ესე არს სახე სოფლისა მიერ დაუდგრომელი
მბრუნავნი ჩარხნი,
ვერვინ გადურჩეს სიმუხთლეს მისსა, ლომნი, გმი-
ნა მეფე დიდ მპყრობნი.
უწყოდეთ, იცანით ყოვლმან ბრძნმან საქმენი
ესე არიან საფრხნი,
ვინ დღეს აამებს სვალ ჩაამწარებს, განუმრავლოს
გულს ოხრვა და ახნი.

მიეითხრათ კვალად მისა გამოცემნი რაჲ მიიღეს
ბერძენთაგან ნიჭად,
ანცენორ მალვით ნაცვლად ჭილდოსა მოამგვეს
ჯაყუნთ, დაფლეს მკვით ლიჭად,

სიმდიდრე მისი მიიღეს სრულად და შვილნი მისნი
მონად ყვნეს, ბიჭად,
ცოლი და ქალი დამთეს მწირებად ყოვლის სივ-
ლახაკეთ თავს მცენი ქვსად.

ენად ბიწი ბოროც მსახურნი სმულთა ბერმენთ
გულით მოლალაცურით,
ვერ მოიმადლებს ბერმენთა იგი ვერც სამსახური,
მლოცნით, ვერცა ჰურით,
ლალადებანი ცროადელთა ერის ესმა მალალისა ზეცისა
ყურით,
ცროადთათ ენეჲ თჳსისა ერით განამეს სრულად ლირ-
სის ჰალურით.

ესრეთ ცუდი არს მამულის შვლთგან ზაკვა და
შინა გამცემელობა,
სჳნიდისისა სრულად დაბრმობა მელობა ანუ ასპიც
გველობა,
სარეწელთ ნაცვლად დამსობს ორგულს ყოვლად
ბოროტი ეჲე ქელობა,
სამცერის მისრებლისა თჳთ მთაითხრის ვინც
იმოქმედოს ორმოს მისრულობა:
რა ბერმენთ გული მწუხარვალე განმლა სისხლითა
სვრეცით ცროადელთა ერთა,

ბალიქორაქჱს სიმდიდრე მათი ვით არვე ცხოვართ მჱელთ სრათ მშჳერთა,
შემდგომ მათ მარის იქმნა ფოთება ურთიერთისად უმჯობეს მცჳერთა,
ვინადგან მათ ჭეჳს უწყალოება. ამად მერისხეს მსჯავრთა ცეცრთა.

მერმე ნეთ მეჳენი ვერც ერთიცა ვადურჩა სავროსეს მჯრის და ღამსობას,
უმეცეს მათნი ბრძოლასა შინა მოისრნეს სწრელად მცჳერთაგან წერომას,
სხუანი მიეცნეს სამეფოს თჳსსა მასლობელთაგან მწარეს მოშთობას,
ესე ვითარნი ქონან ნაყოფნი უსამართლობის მეფის და მცჳერობის.

სხუანი მამულით თჳსით განეჴენეს სხუანი აქა იქ მიმოკეთებით,
ჩხლვათა შინა და კუნძულთა ზღვისად მისცენ განსაცდელთ მუნ მეხეთქებით,
მიელეს მცჳერთა სიმდიდრე სრულიად ივნებდეს მნელის დაცლასაკებით,
ჩონგთა მისცემდენ უწყალოს სიკჳდილს მეფედ ცეცხლად ჭყოფდეს თჳსისა მხნებით.

რაიც დასთესს უწყალო ბერძენთ იგივე თვითც
მოიმკის უხვად,
სიბოროტითა ამბარცვავანი თვითც მოაცვვენეს მისა-
რებულით ღრმათას უხვად,
დაამხნეს სხვანი თავნიც თვისნი მარიგებს მათ მქვე-
რცხვლის თვალთა დაწყუხვად,
შამისდელთ ქმნულთა ბოროტებათა ვინლა უძლოს
თქმად ვინა ანუ სხვად.
სამარულთა მათ მხელთა შემოსევათა ბორცვლად
გამლი იქმნა დამწყვებო,
რომლის ცილობას ესოდენს ცაბოროტებათა მუდგეს
გზები,
ეს იყო მფეთის და განსაცდელთა დიდითა ფიცა-
ხელი სასმილთა გზები,
ტროადიელთა ევრეთვე ბერძენთ ბოროტეთ მუმა-
სხვად აღმოჩენები.
ის იყო გამლი სალისის ოქროს თაქვამის თავი
ქვად დაისახსნ,
თრნივე გრევალნი ურთიერის ევანდეს რიდლა მოი-
ქცეთ ჰჩნისადმი მის სიცვს,
თრნივე იყვნეს დამწყვები მფეთითა მეორე შოამოს
ბორცვეთ მის ხასის,
ხამსასყობას მისა იგავით ვამოსაცულ არს უცხოდ
მესამის.

(დასასრული.)

ლუნატიკი (*)

ეს იყო თებერვლის თოთხმეტსა, 1855 წელსა უკანასკნელს დღეს ყველიერისასა, როდესაც, დღისით სადილს უკან, არდგენდნენ იტალიანურს ოპერაში, ტფილისში, სახელით ლუნატიკსა.—

ორიოდ ყმაწვილთა კაცთა მიაქციეს თავიანთი ლორნეტები ლოჟებსა და ერთხელ დააყენეს მკვრივად.

—ქსედამ კნიაზ ბაგრატცსა რა სახით ესაყვარელება ახალს ქმრივს ბაბალესა? ჰსთქუა ერთმა მათგანმა.

—საკვირველია, უპასუხა მეორემ: მე მეონია რომ ბაგრატის ცოლი შეწუხებული ავადმყოფი არის.

—იმას სამიში ავადმყოფობა არა აქუსრა; მაგ-

(*) ლუნატიკობა არის სნეულება, რომლისაგანაც ადამიანი დგება ლოგინითგან ღამე და მძინარე დადის და მოქმედებს გაუგებრად.

რამ ის სიყრმითვე სუსტის აგებულებისა არის და ამასთანავე მეტად ეჭვანია. ვგონებ ეს ორი მიზეზი საკმაო უნდა იყოს, რომ იმის ქმარი ემებდეს გართვას ტეატრში.

— მგონია ბაბალე ახლო მეგობარი არის ბაგრატის ცოლისა მართასი.

— მე მგონია ბაგრატისა უფრო.

— ეგ არ შეიძლება. ბაგრატი უმაწვილი კაცი აღარ არის და თავის მახინჯის სახეობით სრულებით უშიშარია.

— მართალია, მაგრამ ბაბალეს ყინულის გული არა აქვს, ამიტომ რომ ყინულიცა დნება.

— შენს თავზედ ხომ არ გიცდია იმისაკენ მობერილი ყინვა?

— არა, მაგრამ ერთს ჩემს მეგობართაგანს შეუყვარდა გაგიჟებით ბაბალე. იმის სიგიჟემ ამაოდ სიყვარულისაგამო, მოუპოვა მაგ ქალს სახელი სილამაზისა და შემოიყვანა მოდაში; ჩემის ფიქრით კი, მაგას არა აქვსრა გასაგიჟებელი.

— რატომ, ძალიან ლამაზია.

— მამ იცი რას გირჩევ? რადგანაც ბაბალეს ჯერ არავინ ამოურჩევია თავის თაყვანის მცემლებთაგანში, შენც შეგიძლიან ჩაჰსდგე იმათ დასტაში. უცხო პარტია არის: ათასი თუმანი მეტი

შემოსავალი აქვს წელიწადში.

— მართალი?

— მე ვხედამ, რომ თვალი ვეღარ მოგიშო-რებია ლამაზის ქმრისათვისა. ვინდა ახლოდგან გაგაშინჯო? წამოდი გაგაცნო; მაგრამ ადრევე გეუბნები, გული ორის ყელით გეტირობს. კნეინა ბაბალე მეტად კოკეტკა არის. (კოპწია.)

— არა, მადლობელი ვარ. კოპწიობა არაფერია, ეგ ყველა ქალის ბუნება არის; მაგრამ მხოლო ეს არის, რომ იმ ქალს უეჭველად უნდა უყვარდეს ბაქარი. რაც ხანს მე იმათ უცქერი, ერთი სიტყვა არ ამოუღიათ; მაგრამ ხშირად უყურებენ ერთმანერთსა და ჭვრეტა ბაბალესი გამოჰსთქვამს მეტად გულითად ნარნარობასა ყმაწვილის ქალისასა, რომლის გულსაც პირველად დასძგერებია სიყვა-რულის ისარი. ბაქარასაც თვალებითგან ცეცხლი სცვივა, და არც ისეთი გონიერია, როგორც ანბო-ბენ; უცხო სახის გამოთქმულება ჰქონია.

ქვრივი ბაბალე არ იყო ეგოდენი ლამაზი, რაოდენიც მარილიანი; სიწყნარე და სინაზე სახისა, რომელზედაც მწუხარებას განეფინა რაღაც სასია-მოვნო ოქროს ფეროვნება, უნებურად იზიდამდა ადამიანის თვალსა და გულსა. ამ დროს იქნებოდა ოც და ოთხის წლისა, მაგრამ იმისი ცის ფერი

მოწმენდილი თვალები, ხავერდოვანი წმინდა სა-
ხის კანი, წკრიალა ხმა და იშვიათი ღიმილი, არა-
ვის არ აფიქრებინებდნენ, რომ იგი ოცის წლისა
მეტი ყოფილიყო.

წარმოდგენა გათავდა, ბაგრატმა გაატარა ქალი
ეკიპაჟამდის. ბაბალემ მიიწვა იგი ჩაიზედ, და
მსწრაფლად ეკიპაჟმა მიაქროლა იგინი ბაბალეს
სახლში, კუკიაში. რა შეიარეს ოქროს მებელით
მორთული ზალა, იგინი შევიდნენ გოსტინაში (სას-
ტუმრო ოთახში), სადაც მხიარულმა ბუხარმა მიი-
წვა იგინი.

ნაღვლიანად იყო ბაგრატი, ბაბალესაც როგორ-
ღაც გული შევიწროებული ჰქონდა; თჳთონაც
არ იცოდა რისაგან.

სამძიმო დუმილების განსაწყვეტად ქალმა ჩა-
მოაგდო ლაპარაკი წარმოდგენაზედ, აკტრისებზედ,
იმათ ტანისამოსზედ; მაგრამ მაინც უბნობა არა
გრძელდებოდა. ბაგრატი უპასუხებდა თითოს სიტყვით,
და ჰსჩნდა მისი ყურადღება მთანთქმული იყო ბუ-
ხარში ანუ ღრმა ფიქრში.—

—არ იქნება, კნიაზო ბაგრატ, მეც გამხადოთ
მონაწილე თქუენის ფიქრისა?

—ჩემის ფიქრისა? ჰკითხა მან აღმოხვრით
და შეთრთოლდა.

—დიაღ თქვენ, ჰგონებ, მეტად ნაღვლია-ნათ ხართ!

—ბაგრატე ტკიოლობდა გულისა; მაგრამ ტრფე-ლი ჩამოუგდოდა ლოგინზედ.

—რა იყო? შეეკითხა ბაბალემ აღშფოთებულმა რა გაუშვა ქალები? ალერსით:

დავიწყებაში ბაგრატმა ჰსტაცა კელი ბაბალესა და უყურა მას აღმნიშვნელის ტუჩებით.

მორჯულად თავის სიცოცხლეში სიყვარულის სიმთვრალემ შეიპყრო გული ბაბალესი. მას უნდოდა ეთქვა რამ, მაგრამ სიტყვები უყინდებოდნენ ტუჩებზედ. მან კელით მოისვა შუბლი სახეზედ შეეშმუსვნილება, მაგრამ, რა მოლოდინებით გულიერი აღრეულება, იგი წამოდგა და დაარეკუნა ზარი. შემოვიდა მსახური.

მეოთხე უკუსხ გვამის უოშველის საქმეთა, რომ დაიმშვიდოს თვით უმეტესი აღრეულება.

ბაბალემ უბძანა ჩაის მოტანა; ვიდრე ჩაის მოართმევდნენ იგი სრულებით დამშვიდდა. როდესაც მსახური გავიდა ქალმა უთხრა:

—გნიარო ბაგრატ, დაივიწყე რაც აქ მოხდა, მხოლოდ ამ პირობით მოგიტევებთ მე თქვენა.

—ოჰ, გნებავთ! უთხრა ბაგრატმა მლოცველ სმენის ხმით: როგორც უბრძანებთ, უსიტყვოდ მაგრამ

დამავიწყა თავი ერთს წამსა. ნუ თუ იმისთანა რეგვენი უნდა ვიყო, რომ გავბედო გაფიქრება რისამე იმედისა?... ჩემი წლოვანება და მახინჯობა მეტად ცხადად ლაპარაკობენ ჩემს უბედურებაზედ.

ბაბალეს გული დაუწყო.

— გამიგონე, საყვარელო ბაგრატ, უთხრა მან: მე მინდა მოგახსენო სრულის სიცხადით და გაჩვენო სიღრმე ჩემის გულისა. თუ რომ აქამდისინ მე არავის არ უპასუხებდი სიყვარულზედ, ამას ვშვრებოდა არა თუ ქუეყნის გულისათჳს, არამედ ჩემს მოსასვენებლად. აღგზნებულის სიყვარულისა, რომელიც ესრედ სასიამოვნოთა აქუსთ სხუა ქალებსა, მე ყოველთჳს მშინებია. მერწმუნეთ, კნიაზო ბაგრატ, თუ რომ თქუენ თავისუფალი ყოფილიყავით, მხოლოდ თქუენ მეყვარებოდით და სიხარულით ჩავაბარებდი ჩემის ბედის მზრუნველობასა. მაგრამ კარგათ იცით, რა მოურეველი დაბრკოლება ძევს ჩუენ შორის, და ჩემს სიყვარულს და ჯაჭვის ცემას თქუენის ცოლის მართასადმი, შეუძლიანთ ამოფხვნან ჩემის გულიდგან ყოველივე ფიქრი ამ საგანზედ.

— მაშ ჩუენ უნდა ვერიდებოდეთ ერთმანერთის ნახვასა? უთხრა ბაგრატმა მწუხარების ხმით.

— განა საჭიროდ სედამ ერთმანერთის განშო-

რებას? ჰკითხა ბაბალემ. მაშ განვშორდეთ რამდენსამე ხანს. რადგანაც თქუენ არ შეგიძლიანთ დაუტეოთ ავადმყოფი ცოლი, მე წავალ რამდენისამე თჳთ ქართლისაკენ. მშჳდობით, მოუმატა მან მწუხარებით; როდესაც განიკურნებით, მომწერეთ ეცადეთ კი ჩქარა იყოს.

— მეშინიან, რომ ჩემი განკურნება არასოდეს არ იქნება, უთხრა ბაგრატამ და სიჩქაროდ გამოვიდა. —

დიდ ხანს იყო ბაბალე განრისხებული: ხან სისარულით მოიგონებდა რაც მათ შორის გაიარა, ხან შიშით უკუჰკრამდა ამ მოგონებასა. თავისთავათაც ვერ ჰბედამდა წარმოედგინა, რა ღრმა იყო სიყვარული მისი ბაგრატისადმი; მაგრამ ჩმქდეულობდა, რომ მეგობრობა იმის ცოლთან გაანელებდა იმის სიყვარულს ბაგრატისადმი. —

კნიაზი ბაგრატი ქვეითი მივიდა შინამდინ. იქნებოდა ღამის პირველი საათი. თუმცა საშინელი ცივი ღამე იყო, მაგრამ იგი მიდიოდა ნელნელა, როგორც კაცი, განვლეული მწუხარებით და სასოება მილებული.

ბიჭმა მოახსენა მას, რომ ქალბატონმა რამდენჯერმე იკითხა იგი ხომ არ მოსულაო და ბძანა, როცა მოვიდეს, ჩემთან შემოვიდესო.

ამ ზმანებაში გამოცხადდებოდა მოუსვენრობა ქმ[illegible]ანის ცოლისა; ბაგრატს გული უმღვრია [illegible]-რისაგან. მამან ცოლი ეწვენა მოურიდებლად დაბი-[illegible]ლებად თავის საყვარელისა; მაგრამ მაინცა [illegible]ამინზე შევიდა ცოლთან. მართას ეძინა. ბაგრატი მისულიყო იმის ლოგინს.

ეცვინა მართა [illegible] იქნებოდა ოც და ათის წლისა; მაგრამ ავადმყოფობის [illegible] დაე-ლეა იმის სახეზედ ყოველი ნიშანი სილამაზისა და [illegible] ქალობისა. ყელი მისი ამოყოფილი ხა-[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ემხვავ-[illegible] [illegible] სწორის მკალისა.

[illegible] დაუცქერდა ამ ავადმყოფს მკვდრის [illegible] თვალებით, ფიქრში შეაფარდა [illegible] [illegible], სიცოცხლით სავსეს ბაბალეს... ბაგრატს ეწყინა, რომ მართამ იგრძნო მოქმედება [illegible] მეუღლეობისა, ამიტომ, რომ მიიღოდ და-[illegible] მან [illegible], [illegible] ლოყებზედ [illegible] ნდა ცრემის [illegible] და ცუხებმა უწყინ [illegible], თითქოს რაღაც [illegible] სიცოცხლე [illegible].

— [illegible] დასამიანებელი წამალი რომ მიუღია, [illegible] ბაგრატმა. სულ [illegible] ნახა მან სურათი და ბავშვის მუშა. მან მუშა აიღო, წამალის ზედ

ნაწყენი რეცეპტი, და ისევ სტოლზედ დაედვა; მი-ნაში ბინდი იდო.

ამ დროს მარიამ წარმოსთქვა ძილში გაწყვეტილი სიტყვები: «ბავრაცო!... ნუ მიდიხარ!... ჩუმათ დარჩი!... შენი მოშორება მე მკლავს!...»

—თითქმის ძილშიაც მსდევნის მე თავის სიყვარულით... ოჰ, რა ტანჯვაა! ჰსთქვა ბავ-რაცმა.

იგი შევიდა თავის საწოლში და მსახური გაი-სტუმრა დასაძინებლად. ალერსული სიტყვა და სიტყვა-ფიქრით, იგი არ დაწოლილა. სუსტი ბჟუტავ-ერის სინათლის ანათებდა გოლცელის ოთახსა. სიბ-ნელეში და სიჩუმეში იყო მოთხიქმული მილო-სანი და იმ ყმნის ქუჩა. უთანასწორო ნაბიჯით ბოლთასა ჰკრავდა ბავრაცი. სახე მისი ხშირად ხან მწუხარებით შემოსილებოდა, ხან როგორც ელვით-დიდხანს დადიოდა იგი ალერსით, დიდხანს ჰსივ-რებოდა იგი ბაბალეს მოგონებით, და ტუჩებში მღიმილებით ფიქრობდა თავის ხასიათის სისუს-ტეზედ.

—როგორ! იძახდა იგი სიცხარით: შენ გი-ყვარვარ, ბაბალე; შენ თითონ არ მითხარი ეს? შენ თვითონ არ მაჩვენე მე ეს სიყვარული? შენ გიყვარვარ და ჩვენკი საუკუნოდ ერთმანეთის

ვშორდებით!... და ვინ უშლის ჩვენს ბედნიერებას? დედაკაცი, რომელიც დაფუშვლია თავის განუყრელის სნეულებით, დედაკაცი, რომელმაც შემაბეზრა თავი მუდამ ჩივილით!..

ბაყრაცმა გაალო ფანჯარა. ბნელოდა და ციოდა. მაგრამ უღრუბლო ცა ანათებდა ვარსკვლავებით; იგი მუჰსცქეროდა ამ განუზომელს ცის კამარასა. ცივმა ჰაერმა განუგრილა მას შუბლი და გაუნელა ცხელება წარმოდგენისა. მან მიხურა ფანჯარა და ცოტაოდენი დამშვდდა. მაშინ მისმა განჰსჯამ მიიღო სხვა გზა: იგი შეუდგა ფიქრსა თავის ცოლის ტანჯვსვამო.

—ხან და ხან მე თვითონ მკაცრად არ ვეკიდებოდი მართასა? ჰფიქრობდა იგი: მართალია, მე შევირთე მართა უსიყვარულოდ, ჩემის მშობლის სურვილის ასასრულებლად, მაგრამ ჩემს გულგრილობას განა ერთი წამიც არის შეუწყვეტია იმის ნარნარი სიყვარული ჩემადმდი? მე უკუჰკრამდი იმის ნარნარებას, იმის აღგზნებულს სიყვარულს, მე მძულდა იმისი ალერსი, იმისი ლაპარაკი, იმისი მოთმენა, იმისი კეთილობა გულისა! ესლა მე იმას თითქმის დანაშაულად უსდი ამ დამჭკნარს სილამაზეს, მაშინ როდესაც, იქნება ჩემი გულგრილობა არის მიზეზი იმის ესრედ ცვლი-

ლებისა, იმის ესრეთის ავადმყოფობისა, რომელიც ჩქარა მიიყვანს მას საფლავის კარებთან... ისკი ესრედ მცირეს თხოულობდა ჩემგან: ცოტაოდენ ყურადღებას. რამდენიმე ალერსიანი სიტყვა ჩემგან ნათქვამი იმას ბედნიერად ჰყოფდა, თითქმის უბრუნებდა სიმრთელეს. — რათ უნდა ვეძებო მე ჩემის სახლის გარეთ სიხარული და ბედნიერება?... არა, ამას შემდეგ მე ვეცდები დავივიწყო ბაბალე, ვეცდები ვერიდებოდე იმასთან შეხვედრას, გარდმოვიტან ჩემს სრულს სიყვარულს მართაზედ, შევსწირავ ამას ჩემს სიცოცხლეს...

რა შეადგინა ესრეთი კეთილი განზრახულება, ბაგრატი დაწვა დასაძინებლად და დაიძინა ღრმის და მძიმის ძილით.

რა მეორე დილას გაიღვიძა, მან იგრძნო, რომ თავი მძიმეთ აქვს და თითქოს სრული სხეულიც დაჟეჟილი. ლოგინის აქოთების კვალად მან იფიქრა, რომ ღამე გაუტარებია მძიმედ და მოუსვენრად. მაგრამ რა სახით გაოცდა იგი, როდესაც მან ნახა სტოლზედ, თავის კრავატთან, მინა ბანგითა, ის მინა, რომელიც გუშინ ღამ იმას ენახა თავის ცოლის ოთახში. მან იწყო მოგონება, გუშინ რა შეემთხვა მას. ცხადად ახსომდა იმას, რომ შუშა სტოლზედვე დაჰსდო თავის ცოლთან.

ხელში აიღო კვალად მინა და ყურადღებით გა-სინჯა: ჰსწორედ ისევ ის მინა იყო, მაგრამ მხოლოდ ცარიელი.

ასახსნელად ამა საოცარის საქმისა იგი შევიდა ცოლის ოთახში. იქ ფანჯრები ისევ დაშვებული იყო და ლამფა ძლივს ანათებდა ოთახს მწუხარის სინათლით. ბნელის წინად გრძნობით ბაგრატი მივიდა საწოლთან. მინა აღარ იდგა იქა.

— მე არ შევსცდი... მაგრამ საკვირველია, წაიჩურჩულა მან. მერე დაიხარა ცოლისაკენ და დაუძახა ჩუმად:

— მართა.

ქალმა არ უპასუხა.

— მართა, განიმეორა ხმა მაღლივ.

— არსად იყო პასუხი.

მაშინ ბაგრატმა ხელი დაუქნია მას. ხელი ცივი იყო, ვითარცა ყინული. იგი შეთრთოლდა ამ შეხებაზედ, და რა ფანჯრებში მივარდა, გარდასწია საჩქაროდ ფარდებს; შემდეგ მოვიდა ისევ ცოლის ლოგინთან. მართა იწვა როგორც მკუდარი. ბაგრატ შეძრწუნებით გამოვარდა ოთახიდგან და შექნა ყვირილი.

— გაიქეცით ივანე ექიმთან! ჰყვიროდა იგი.

შემდეგ მან იწყო ლოდინი სატანჯავის მწუხა-

რუბით.

მოვიდა ექიმი. ეს იყო მოხუცებული კაცი, დიდისწავლის მეცნიერი და ექიმი ბავშვების სნეულობისა. ექიმმა ჰკითხა ბავშვს მკერდზე, შესინჯა და უსინჯავდა მდგომარეობა თავის ცოლის თვალით.

ექიმმა დაისხნა მისი სახე მარილისა. შეუხე-რებით ადგილიდა მას ბავშვი თავისა.

—ნუ თუ მოვკვდები? ჰკითხა ბავშვმა.

ექიმმა არა უპასუხა. მან ესროდეებით გამოხე-და ისევ ცოლისაკენ მდგომარე სახეზე.

—ბიჭო მიყვა, ჰკითხა ექიმმა, მაგრამ შენი სად არის?

—ამ მოკვლისთვის ბავშვი მეორედ გულმოდგინებით მოუყვა მან ექიმს მდგომა-რეობა, რომელშიაც ჰკითხა მან ეშმაკ ცოლი თვის, და ყოველი გარემოება, რაც შეეხებოდა ბავშის მისას.

ბავშვის ლამპრაკის დროს, ექიმს თითქოს რაღაც მოაგონდა; მაგრამ მან შეიკავა სიტყვა, რომელიც მისთ იყო პირიდან წარმოვარდნილა.

ამავე დროს სამწუხარო ექიმმა შეიპყრა ბავშვი და სამართლებლა გამოაჩინა მას სახეზე.

რამდენიმე უცხო ავაძი მკვიდრნი როსმი.

8.

— ცხადათ ჰხედავ, ჰხიქემა ექიმმა სმ. მილ-ლოვ, რომ ახლის ფილტვში ნაწლავი გასკდომია და იმისგან მომკვდარა.....

ამ შემთხვევის ორის წლის შემდეგ, ჩვენ ვხედავთ კნიაზ ბაგრატს თავისის ცოლით ბაბალეთი იმავე სასტუმრო ოთახში, სადაც ოდესმე ბაგრატი გამოხვდა მას პირველად სიყვარულში.— განვლო უკვე ორმა წელმა შემდეგ მათის ჯვარის წერისა; მაგრამ სიყვარულსა მათსა არა მოაკლდებოდა. დადგომილება ნიშნავს ანუ დღეს სიმდიდრეს ანუ დღეს სილარიბეს სულისასა.

ბედნიერებისაგან ბაბალე უფრო გალამაზდა. მაგრამ ბაგრატი თვით ბედნიერების შუა გულში მდგომარე, იყო დაფიქრებული, შეწუხებული, თითქოს რაღაც საიდუმლოს ბედის წერისაგან მოწყენილი, რაღაც იჭვნეულება აშფოთებდა იმის გულსა; ცოტ-ცოტად ეს იჭვნეულობა მოედება სიმწარეს სინიდისის ცეცხლისა. ხან და ხან შეხე-დულება მისი გამოჰხატავდა ესრეთს ღრმა მწუ-ხარებასა, რომ ალერსიანობითი ბაბალე ვეღარ ეფერებოდა ვერც ნუ მიუჯდებოდა.— ბაბალე ხედავდა, რომ ქმარი მისი შეცვლილად იცნობდა, მაგრამ ვერათ-ვერ გაიგო მიზეზი იმის ცვლილებისა.

სახელდობრივ იმ ღამეს, ვახშამში, საიდგანაც

თვისი დაბრუნებულს, ბაგრატი ეჩვენა მას ჩვეულებ-რივზედ უფრო მწუხარედ. ბაბალე მეტად აღ-შფოთდა და განიზრახა მისი გამოკითხვა.

— ბაგრატ, უთხრა მან ნაზსაუბრით: შენ გულ-ზედ როგორც ნაღველი ვატყობ და ჭმუნვას საკმაოდ არ გიყვარვარ, რომ მითხრა და მეც გამხადო მონაწილე შენის მწუხარებისა.

— შემიწყალე, ბაბალე, ჩემგან არის გაქცეული დამალული, უბედურება ქმარმა მალულადაცდუნებით:

— შეგიძლიან შეამჩნიო, რომ მართალს მეუბნები? ჰკითხა ცოლმა.

ბაგრატი გაჩუმდა.

— ოჰ, არ გიყვარვარ! შეჰყვირა ბაბალემ, არა, არ გიყვარვარ! იგი მიუბრუნდა სკამზედ და ტირილი დაიწყო.

ცოლის ტირილი მეტად მძიმეა მგრძნობიარე ქმრისათვის.

ბაგრატს უნდოდა, როგორც ყოველთვის, დაემშვიდებინა.

— კარგი, უთხრა მან ცოლსა, თუ რომ არ დავიმალოთ, მაშ ყველა ცხადად უნდა იცოდე. მართალია მე მეტად ვიტანჯები და წყაროა ამ ტანჯვის წარმოსდგება თვით შენის სიყვარულისგან. მე ბედნიერი ვარ, და მე სულ მეჩვენება, რომ ღირ-

ხი არავინ ამ უმაღლესის ნეტარებისა. მე მეშინი-
ან უბედურებისა; ჩემთვის იმაზედ უდიდესი უბე-
დურება არა იქნებოდა, რომ დავჰკარგო შენი სია-
ყვარული. როდესაც მე გხედავ მხოლოდ შენ სა-
ზოგადოებაში, ვერვის ემსგავსის, ვერვის ლამა-
ზსა, გარე შემორტყმულს სახის აღტაცებითა;
როდესაც მიამსგავსებ მხოლოდ ჩემი თამაშაცი წლო-
ვანება და სიმამაცეზე — მაშინ მე მეჩვენება მხოლოდ,
რომ მეუღლეობელი მე შენ გიყვარდე. როდესაც შენ
სასძლოდ განიხილავს მხოლოდ ახალი ნაკლებს,
მაშინ მე ვფიქრობ: „იქნება უბედური შეიქ-
მნეს ყელში,“ და გითხრა დამსახურე ვუცხადებ
ფიქრით, რომ გიხარებდეს შენს გამოუთქმელო-
ბით და ნარნარებით. სან და სნ სამნეიო ეჭვ
შემაწუხებს მხოლოდ. მე ეჭვი მიღებს; მე გწი-
თლდები ჩემის ცეცხლოვნებისაგან, და ამ მაშინ,
რის გამოც არ მისცემ შენთა შენთან ჩემსა
ტანჯვასა.

— ოჰ, ბავშვ! მართლა გეჭვიანეობ ჩემზე?
შენჰკრა ბიბლიის მართალს, რომ ეგ ეჭვიანობა
არის! შენსავით იყო კეთილშობილი, იყო შესა-
ფერისელი, თუ უფლის არც ქმნილებისა! —
სწორედ, მე მივცემდი შენ იმისიანს სახელობისა ვის,
რომელნიც არასოდეს არ ბედნიერობდნენ.

მაგრამ იცი რა, განსამართლებლად ყოველის ეჭვს-
მიმცემისა, [illegible] [illegible] საზოგადოებაში,
მოვერიდოთ ამ ჭეშმარიტების ქადაგებს, რო-
მელიც ყოველ დღე [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და
სულიერობა. [illegible] მე; [illegible] სად უფრო სრუ-
ლიად [illegible] [illegible] [illegible] საზოგადოებისა, რად-
განაც [illegible] [illegible], რომ [illegible] [illegible] [illegible],
მაგრამ ამის [illegible] კი, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
საზოგადოება. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ამის.
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

— [illegible] [illegible] არ [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]
ქალმა. —

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] არ [illegible]; [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
რომ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. —

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

რომელიც მოისმოდა იმის ქმრის ოთახიდან: ქალის ცხადად მოესმა აღშფოთებული ფეხის ხმა და ფანჯრის გაღება.—

—იქნება ავად გახდა, იფიქრა ბაბალემ.

შეშინებული წამოდგა ნელა და შევიდა ქმრის საწოლში. თუმცა ცივი ღამე იყო, მაგრამ ერთი ფანჯარა გაღებული დახვდა; მთვარიანი ღამე დაბნელებული იყო ღრუბლებით, მაგრამ ამ მცი-რეს სინათლის შემწეობით ქალმა დაინახა თავისი ქმარი, კრავატზედ მჯდომარე, დიდად დაღონე-ბული.

განკვირვებული, რომ ქმარს ტანთ არ გაეხდია და არც ესმის იმისი იქ მოსვლა, ქალი მიახ-ლოვდა მას; მაგრამ ბაგრატი არცკი შეხედა, ხა-მამრობებამ შეაშფოთა ბაბალეს გული.

ბაგრატჯან! ბაგრატჯან! შეჰყვირა ქალმა: განა ვერ მხედავ? განა ჩემი ხმა არ გესმის? შე-შლილი ხომ არა ხარ?

არა ვითარი პასუხი არ მიიღო ამ კითხვაზედ.

ქალმა კვლად განიმეორა მოუთმენლობით და მაშინ ისევ ის კითხვანი; მაგრამ მაინც ბა-გრატმა ხმა არ გასცა.

—ბაგრატ! ბაგრატ! შეჰკივლა ქალმა, და წა-ავლო მას ყელში.

ბაგრატი შეთრთოლდა ამ შეხებაზედ.

—ოჰ! შენა ხარ? უთხრა ქმარმა უცნაურის ხმით.

—რათ გაეღვიძა ამ დროს და ამ სიცივეში ფხიზარ? ჰკითხა ქალმაც ავად ხომ არა ხარ?

—ოჰ, ავადა ვარ, უპასუხა ქმარმა, რა ჭილი-დეან არ უშვებდა იმის ქალსა და ცახცახით უცქე-როდა მას; მაგრამ სხეულის ტანჯვა არ არის სულის ტანჯვასთან!

—ოჰ, საყვარელო ბაგრატეჯან! შეჰყვირა ბაბა-ლემ და ცრემლით განკვეთებდა იმის ხმამა,—მეც ვტანჯები! მეც უბედური ვარ, ამიტომ რომ აღარ ვეღირსები შენს სიხარულს.

—აღარ ეღირსები ჩემს სიყვარულს, ბაბალე? უპასუხა ქმარმა ყრუის ხმით,—ოჰ, ნუ მეუბნები მაგას! თუ რომ იცოდე, სადამდის მიმიყვანა შენ-მა სიყვარულმა.

—მამ მითხარი ყველა. შენი ნდობა კვლავ გამაბედნიერებს მე. მე მამინც მიკვლევ, რომ შენ წყლენ მართალი მითხარი; შენ თავი ეჭვიანობაზედ დაჰხსენ, ჩემს დასამშვიდებლად. მითხარი, ბაგრატე-ჯან, შენი ნაღველი, თორემ შენი ფარულება მე მამკლავს.

—შენ მოგკლამს, ბაბალე?.. ჩანს, მაში

ორის მკვლელი შევიქნები!

— რას ამბობ, ბიჭიკო! თუ ღმერთი გწამს ჭკუით რამე! მე გეხვეწი!

— მენ მასთვის? — ამბ გორგი, უბედურს ქმარ-მა, რომელიც თითქოს ისევ უფრო ძალის ემორჩილებოდა; ყოსამს, რომ ამ ორის წლის წინად ლამე, მე მოვკლავდი მას, საყვარელსა-ვან თავ დაიწყებდი ჯ სასახლე წავიდოდი? დამიკარგავს ჩემი ვაჟკაცობა გამოუთქმელი... მშვიდად დამშვიდებს უნდა მოვკლავდა ეს და-ბარგალები.—

აქ ბავშვი მისცა, თითქოს სამსახური მოლიან-დება მეტისმეტად გამოცხადა მას...

— მე ქსოვა ვიცოდი ამ დღეს გა-ნაგრძელა ბავშვმა.

თვე იწვა ლოგინში ჯ ცუდად ქმარა... მეუ-ნებამა ის შეეშინდა მეორეს, ჩემი საყვარელი... მეორეს, ეგრე ეწვოდა, ლოცვაა, საყვარე-თან... ახ... იხილეთ დამქცევარო, გაანცურები, თავ-შემოყოფილო...

ბავშვი მეორეს საწს შეხვდა.

ბაბალე გამოუშვა მამასავნ.

ბავშვმა კვალად განაგრძელა:

— მე თვითონ არ ვიცი, როგორ მოხდა; ღამე

მიზიდული როგორც რკინის დასვეთი, მე წამოვდექ ლოგინიდგან, მივედი ჩემის ცოლის საწოლში, მოვესიყვარულე იმის ლოგინს. ბანგით მისა იდგა იმის ასულის სასთუმალზე, რაც იმაში იყო, სხვა-ქანში ჩავასხი. ქმული მოკვსნელიდა, ცოცხა თვისის დანასხა მეორეზედ; მე ჯერ კიდევ ვჭირ-დამდი.... ამ დროს ჩემს საუბედუროდ იმან გაი-ღვიძა.—

—ბარონ! უბედური მე: შენ სიტყვა ვაწყებინე მეორე, წყეული დალოცვა მე თვით აწყვე მას; იგი დამემორჩილა და ლოთა ჩემგან მოწამლული სასმელი. მერე ჩემს ლუსს ის შეჰყდარი დამსხდა.... ქალი ჩემი, ბატონო, რა სახით მიკვლავს!

ამ დროს თვალი განთავისუფლდა ლორტულებისა-გან და ბავშვის სისხლ გასწავით. ბატონო ნახა იმის თვალები უმანკო და ამაღლებული. მისისაგან და-ვიწყებაში, ბატონო გამოყვლილი თავისი ქალები ქმრის ქალებისაგან, და რა ნახა მალე მეჭკოვლა დუქცა ვეწისპეული.

როდესაც ბატონი ვონზედ მოვიდა, მას საში-ნელი სიტყვა მიეცა.

ბავშვი არ მოიღებოდა მას. ვაგვორებული, დაქანცული ბავშვი თითქოს გიდისაც ეოდა მოუთმენლად. ჩქარა მოვიდა ივანე ექიმიც. მან

ყურადღებით გაშინჯა ავადმყოფი. ქალს თითქოს ესიამოვნებოდა. მაგრამ, რა ექიმის ხმა იცნა, ქალმა მწარედ თვალები აახილა და მიაქცია ქმარსა შეშინებული მზერა. ბაგრატს უნდოდა ხელი დაეჭირა მისთვის; მაგრამ ცოლმა შიშით ხელი ჰკრა მას.

—გამეცალე! შეჰყვირა მან,—მეც მინდა მოვკვდე!....

მიშველეთ! მიშველეთ!.. ყვიროდა ქალი: უფრთხილდით, მართვე! ეგ საწამლავია!... ავაზაკი! ამას უნდა შენი მოკვლა, რომ შემდეგ ჩემზედ ჯვარი დაიწეროს!... მაგრამ მე არასოდეს არ გავხდები მაგის ცოლი... არა, არა! არასოდეს.

ულონოდ დაეცა საბრალო ბალიშზედ და წარმოსთქვამდა კიდევ რაღაც გაუგებელს სიტყვებს.

ბაგრატი დნებოდა. ექიმმა შეხედა მას განცვფრებით.

—შემობძანდით პატარის ხანს კაბინეტში, უთხრა ბაგრატმა, მე მინდა მოგახსენოთ რამე.

—რა მოჰხდა? ჰკითხა ექიმმა, რა ორნი დარჩნენ.

რა არა უპასუხარა ამ კითხვაზედ, ბაგრატმა წარმოსთქო მახრჩობელის ხმით:

—პატიოსან კაცად მრაცხავ მე?

—დიახ.

—შეგიძლიან შერწმუნო მე, რაც უნდა უცნაური რამ გითხრა?

—მე ვიცი შენი კეთილშობილება და ვერწმუნები კიდეც: უთხარ ეხლა.

ბაგრატმა შეიკრიბა ფიქრები და უთხრა:

—შენ ხომ გახსოვს, რომ ამ ორის წლის წინათ, იმ დილით, როდესაც ჩემი პირველი ცოლი ჰპოვეს ლოგინში მკვდარი, რაღაც უცნაურის შემთხვევებით, იმის ოთახში მდგომარე მეშამანდიოთა ჩემს ოთახში გამოჩნდა? შენ მაშინ არა ცდილობდი განემარტებინა ეს საოცარი შემთხვევა; მაგრამ იმ დროიდგან საშინელი ეჭვი მტანჯავს მე, ვითარცა ყვედრება სინდისისა; იმ დღიდგან ჩემი მთელი სიცოცხლე ბნელი შეუბრალებელი ნაღველი არის; მეტადრე ღამით მე მეჩვენება საშინელი მოჩვენებანი. მეტადრე ამისთანს ღამეებისა, მე ავათ ვხდები სოლომე და სრულებით ვშლისმოდები.

გუშინ ღამ, როდესაც გზიდგან დავბრუნდით, ცოლი გარდამეკიდა — შიშისა მიზეზი მენის ცანქვსათ. —როგორც იგი თავიდგან მოვიშორე, და რა დავამშვიდე, მეც ჩემს სწოლში დასამინებლად. მაგრამ, რაც შემდეგ მოხდა, მე სრულებით ვერ გამიგია. აჰა ყოველი, რაცკი

მე ვიცი. დილით მესამე საათზედ, მე გამომეღვი-ძა სიმძიმილის დაკვნესებისაგან, და რა სახით გა-ვოცდი! ფანჯარა სრულიად გაღებული იყო, მე კრავატზედ ვიყავ ჩამომჯდარი, ჩემი ცოლი მკვდა-რი ჩემს ფერხთან გულ წაქცეული!... მე მივარდი-ა ავიყვანე და თავის ლოგინში ჩავაწოლე. რომე-ლსაც იგი გონზედ მოვიდა, დოსტაქრით ქალი-შვილ მან მე მკითხა—რაშია, მოსწრა-ფოვერო!.. არ ვიცი სიზმარში ხომ არა მითქვამს რამე იმისთვის... არ მეგონებოდა, ექიმო, ამიხსენით ამისთანა საიდუმლო?

— განა დაგავიწყდით, ქნეინაო, ესე? უთხრა ექიმმა, შენ ხომ სნეული ხარ ლუნატიკობით! იმ უბედუ-რობის შემთხვევის დროს, რომელიც ესენა მო-მივიდნენ, მე მომაგონდა, რომ განსვენებულმა დედა შენმა შემატყობინა, რომ სიყმაწვილით შენ ხშირად მოგდიოდა სოლეზე ეს სნეულება. შემდეგ თავის თავად დაიკარგა; მაგრამ ბოლოს კიდევ გამოჩნდა. ხშირად მოხდება ხოლმე მაგვარად. მე ვალად ვრაცხე დამეფარა, რომ შენი ცოლი მართო იყო მკვდარი სწამლებისაგან, არამედ რომ შენი საკუთარი ნაღვლიანობით მომკვდარა შენს სრულიად დაუნდობლობაზედ, და ამასთანავე — შენს უნებურ დამნაშავეობაზედ. მე გავჩუმდი ამაზედ

შეხვიანეცა, ამიტომ რომ იქმა სხვებებით უსარ-გებლოთ ლამგოთებდა შენს სახიდასა, და იმ სა-ცოდავსა შენი არა მიუცემოდა.

— მამ მე კიდის მკვლელი ვარ? შეჰყვირა ბაგრაცემა სახით წირკვიოლებაში.

— სარ, მაგრამ უნებური, ვემედებოდა არ მეი-მლები მეორეის დამამეგვე მოქმედება ლუ-ნაცვალობაში, რომელსაც კიდი ვინებამედ არ არის. ეს უბედურებით მემასდევა უნდა იყოს მერიგს სამეფოსა სამწუხაროდ, და არა სახიდასა ცანდგად, ამიტომ შენი სახიდასი სრულებით განმორებული ეოფილა ამ დანამუშლობისგან.

— ვსთქვი, რომ მე დავამშვდე ჩემი სახიდა-სი; მაგრამ ნეტა ბოალე რადისმე დივწყებს ამ საშინელს სიდემმელს, რომელიც მან ვიდე ჩემგან ლუნაცვალობის დროს? იმას თვალში მე ეოველთვის ვიქნები ავაზაკი, მკვლელი იმისის მეგობრის მიოისი. ოჰ! რა უბედური ვარ! შეჰ-ყვირა ბაგრაცემ, რა მიიღარა კლდე სისხლედ.

ცრემლი ახრჩობდა მას.

— იმედი ვქონდეს, უთხრა ექიმმა: სწორად მოსდევს სოლომე, რომ შემდეგ განკურნებისას სიცხეში რომეის, როგორც იქუჩნს ცოლის ჭქონდა, სრულებით ეკარგება სიღიმე სხვაგნა იმ

შემთხვევისა, რომელიც იმის წინად მომხდარა.— თუ რომ კნეინა ბაბალეს არ დაავიწყდება, უნდა დავაჯეროთ ისა, რომ მენ ვიქებ ლუსაცეკობის ხნეულება და იმისავე ვაჟნარი სიცოცხლე არის წარმოთქმული მხოლოდ იმ ხნეულების მოქმედებისგამო.

იგინი დაბრუნდნენ ბაბალეს ოთახში და ჰპოვეს იგი მოსვენებით მძინარე; ციების სიწითლე სახე-ზედ შესცვლოდა სიყვითლითა.

—სიცხე ნელდება, უთხრა ექიმმა: იქნება კნეინას გამოღვიძების დროს როცა აღარ მოუვი-დეს. ჰსურობს მარტო მე ვიყო მასთან.

მართლადაც, ბაბალემ გონებით გაიღვიძა; გაკვირ-ვებით იყურებოდა იგი გარეშემო

—სად ვარ მე? რა დამმართვა? კითხულობ-და იგი,—შენც აქა ბძანდები ექიმო?... ჩემი ქმარი სადღაა?

—ახლა წავიდა, უპასუხა ექიმმა. სულ არ მოგშორებიათ საცოდავი; მეტად შეაშინა თქვენმა უეცარმა ავადმყოფობამ.

—განა მე ავათავარ?

მოგონება სულ ერთად მიაწვა იმის თავსა.

—ოჰ! მე მაგონდება!.. ჰსთქვა ქალმა: მა-გრამ ეს ხომ სიზმარი იყო... თორემ... ჩემი

ქმარი... სად არის?... დაუძახეთ; მინდა ესლავ ვნახო; ჩქარა მინდა უთხრა ის საშინელი სიზმა-რი.. ოჰ, ღმერთო, რასათი ვიტანჯებოდი... წარმოიდგინეთ, ექიმო, მე ვნახე სიზმარში... მაგრამ არა, დაიძახა ქალმა მეყსეულად; იგი წამოჯდა ქვეშსაგებში და მიდო ყელი მუხლზედ თითქოს ფიქრის მესაკრეფათა. არა! სიზმარი არ იყო ის! ოჰ, მე მწუხარებისაგან მოვჰკვდები.

თავი მისი კვალად მიუშო ბალიშზედ, თვალე-ბმა ისევ იწყეს ელვარება სიცხის ალით.

რა ექიმმა შეამჩნია, რომ ქალს კვალად ვა-მოაჩნდა ცხელების ნიშნები, უთხრა დაჩქარებით:

—თქვენ, კნეინავ, თქუენი სიზმარი, ამიტომ რომ ჩუენ თვითონ ვერ აგვიხსნია, რაც ამაოდ აშბავებმა გაიარეს.—დღეს დილით, როდესაც ბაგ-რატმა გაიღვძა და ვნახა მან უეცროდ თავის კრავატის წინა ბოლოზედ, თითონაც გამოღვძე-ბოდა საოცარის სიზმრებისაგან. იმას ახსოვს, რადგან საშიშარნი სიზმრები აწუხებდნენ მას; მაგ-რამ იმისი სიზმარი ესრეთი საკვირველი და საში-ში ყოფილა, რომ მეც მეშინიან მოგახსენო.

—მითხარი, თუ ღმერთი გწამს, მითხარი ექიმბაშო!

—კარგი, კნეინავ, მოგახსენებ თუ ეგრე

ცუდლით ქსურით. ბიჭიკს ჩნდა სამზარი, მითომ თმისა პირველი ცოდლი მომკვდარიყო სწავლივით, და მითომ მოწავლეულიც თვით ყოვლთუ....

— ვისა მე ცუდილი? სანქართოდ ლოცვის ბაბალუმს ვის მარის სწავლულით არ მოიკვდა.

— დამკვდით, ბრძანა, იქდი მაქეს, საკმიოდ ვამოცვლილება მქონდეს, რომ მეცლივანსხვავება მაწავლისა და ფილტვის სნეულებისა შორის.

— მართლა, რა საოცარი უკეთური ვარ! ქრისტეს ბაბალუმ დამკვდებით; სახლისგან მოშორებით როცვა. ნუთუ ან ერის წამს როგორ მამკვიდა მე ეს უმეცური ფიქრი!... დიდმასვე ცხლით ბიჭიკის; იმისი აქ ყოფნა მესიამოვნება და კილევ დამამკვდება. ექიმი მოვიდა კარებიდან და რა ფერია ასაც, ნახა ბიჭიკი მეძლის მაყუდებილი, — მომლილი; ვაქვთლებული, ძლივ ფეხზედ მდგომარე.

— ვამხნევდი და დამკვდდი სრულებით, უთხრა მას ექიმმა, უმასვისოთ არ შევიძლიან კრინას ნახვა.

რა მეორედ დამკვდდა ბიჭიკი, მკვიდრნი ივინი ვნებისათვის; მაგრამ ბიჭიკი სრულებით ვერ მა-

ლამდა თავის ალერსულებასა; იმისმა სიყვარულმა, იმედებითა სავსემ და მწუხარებით შემოსილმა სახემ — ძალიად გაუღვიძეს ბაბალეს გულში ეჭვი.

— ეხლა მაცდუნებსო, ეფიქრა თავის თავად ბაბალემ: ჩემს ქმარს სრულებით არა ჰსმინებია; იმას ძილში არ ულაპარაკნია; განა არ მახსოვს, როგორც ჴელი მომიჭირა, როგორც მიპასუხებ-და ჩემს კითხვაზედ, როგორც თვალები ახელილი ეჭირა. გარდა ამისა, ეს განუშორებელი ნაღველი ცხადად არა ნიშნავს იმის სინიდისის ცვლილებასა?.. არა, არა, ყოველი მართალია! ჩემი ქმარი მართას შეყვარებული უნდა იყოს. თვითონვე გამიცხადა ამაში, ეგონა რომ ჩემი სიყვარული მისდამი, მიმაცდე-ვებინებს მისთვის ამ საშინელს დანაშაულსა.

ეჭვ გარდაექცა დაჭეშმარიტებად; ქალმა ვეღარ აიტანა ქმრის იქ მყოფობა, — მან შეზიზღებით გააგდო იგი თავისიდგან. ეხლა მიხვდა, რომ ქალის ეჭვიდგან გამოყვანა შეუძლებელი არის. მხოლოდ მას უნდა ერწმუნებინა იგი, რომ მართას სიკვდილში ბაგრატს არა ჰქონია დანაშაული: ჰსწორედ ეთქვა გნებისათვის, და კიდეც უთხრა: ქალი ყურს უგდებდა მას მინდობით; მაგრამ ამან არ იცოდა ამ დღემდის, რომ ქმარი მისი ლუნატიკი იყო.

— კიდევ ხომ არ მაცდუნებენო? იფიქრა ქალმა, და დარწმუნებული შეიქმნა, რომ აცდუნებენ მას. ამის შემდეგ ქალი ვეღარ ეკარებოდა ქმარსა უმიზეზოდ, ბაბალეს ალერსებით უყვარდა ბაგრატი, მაგრამ თავის თავს აქვედრიდა ამ სიყვარულისათვის, რომელმაც მიიყვანა იგინი კაცის კვლამდე.

განვლო ერთმა თვემ ამ [illegible] ბრძოლაში სიყვარულისა და სინიდისის შორის. სიმრთელე ბაბალესი ცხადად ილეოდა. ბაგრატი ჰხედავდა თავის ცოლში ნიშნებს საშინელის სნეულებისას, რომლის წინაშეც ხელოვნება ექიმებისა არა არისრა. ფიქრი, რომ იგი მეორედ უნდა შეიქმნეს კაცის მკვლელი, გამოუთქმელად ჰსტანჯავდა მას. — სასოება მილეულმა ბაგრატმა განიზრახა თავის სიკვდილით დაიხსნას ცოლის სიკვდილს, და ფიქრობდა: — იქნება ჩემმა მოშორებამ ცოტ-ცოტად დაუბრუნოს ბაბალეს სიმრთელე; თუ პატიოსნება იძულებულ მყოფს დაუბრუნოს იმ ქალს თავისუფლებას, რომელიც შევკარ ჩემს საზიზღარს საცოცხლესთანაო.

ამ მტკიცის განზრახულებით დაჯდა ბაგრატი და დაწერა ეს წიგნი:

«მშვიდობით ბაბალეჯან, მე საუკუნოდ გშორ-

დები, ამიტომ რომ მესმის მკაცრი ტანჯვანი, რომელსაც შენ ითმენ და აგლეჯინებ გულსა. შენ გეზიზღები, თუმცა კიდეც გებრალები; შენ კი-დეც გიყვარვარ და ეს სიყვარული გაშინებს შენა. მარტო მე რომ ვყოფილიყავ უბედური, მე ვეპყრობდი ჩემსა. იმდენს მოთმენასა, რომ ამიტანა ეს უბედურება, ამიტომ რომ, რასაც ნაცვალებას ვჭვრეტ შენს სიყვარულში, აღემატება ყოველს ტანჯვას, რომელიც ჰგლეჯამს ჩემს გულსა. მაგრამ, რა ვხედავ, რომ შენც ჩემთან იტანჯები — ჩემი ძა-ლა მიყავს ვეღარც იტანს და ვეღარც უძლებს. დღეს დილაზედ რომ ქურდულად შევხედე შენს საწოლში, და უყურებდი შენს მშვენიერს ჩამომ-ხმარს სახეს, შენს თვალებსა, ცრემლისაგან და-წითლებულთა, ისე რიგად დავიტანჯე, რომ არც ერთი ცოდვილი არ გამოსცდის ჯოჯოხეთში ამ ტანჯვასა!... — ოჰ! ღმერთმა ჰქმნას, რომ ჩემმა სიკვდილმა, ჩემმა მომორებამ დაგიბრუნოს შენ შენივე ფერი, შენი მხიარულება, შენი სიმშვიდე, რომელიც ესრედ უწყალოდ დაგაკარგე ჩემის უბე-დურის მოქმედებით... მშვიდობით, სულიკო! ნუ თუ ესრეთი მკაცრი იქნები, რომ არც ამ ქვეყა-ნაში მომიტევებ იმ დანაშაულს, რომელიც წარ-მომდგარა არა თუ ჩემის უგუნურის სიყვარულისა-

ვან შენდამი, არამედ უნებურად, უცოდნელად, უბედურის სნეულებისაგან, რომლისაგანაც შეპყრობილი ვჰყოფილვარ სიყრმითვე?..—გთხოვ, ბაბალეჯან, საფლავში ჩამომყოლე შენი პოცნელი და შენი თმის კავი, რომელიც დღეს დილით ჩუმად მოგჭერი, როცა გეძინა, როცა ჩემი თვალები უკანასკნელად იხრობოდნენ შენის სიყვარულითა!... კმარა! ჴელი მიდუნდება წერაში, გული მეგლიჯება, თვალები ცრემლით მიბნელდება.

მშვიდობით, მშვიდობით, საუკუნოდ მშვიდობით!!

შენი შეყვარებული და მკვლელი ბაგრატ.

რამდენსამე წამს შემდეგ ამ წერილის გათავების, ბაგრატის საწოლში მოისმა თოფის ხმა. საჩქაროდ შეცვივდნენ მსახურნი; კნიაზი ბაგრატი ეგდო მკვდარი კედლის ძირას და ცურავდა სისხლში. ტყვია ჰქონდა მოხვედრილი თავში და ქალა სრულიად აყრილი.

გრიგოლი რჩეულოვი.

15 აპრილს. 1860 წელსა,
ტფილისი.

თ. ე. ჭ.

(თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსებიდგან.)

ხმით მშვენიერით,
ტკბილის სიმღერით,
ჭაერთოვანო, სულის ელხინებით;
თვალთ ართობენ, —
გულს დასწყლულებენ,
და ღიმილითვე ესალბუნებით!
სად ხარ, იმ არეს,
მოჰფენ სიამეს, —
უშენოდ მოჰსცდეს მხიარულებაჲ;
შენის ენითა
სავსეს ლხენითა,
ვინ არა იგრძნოს გული კეთილობა?
მახსოვს სიამით
ოდეს ტკბილის ხმით
ვარდსა და ბულბულს მოელხინარე,

პირ მცინარითა,
სინარნარითა,
მგოსნის ღარიბ-გულს ესხივ-მფენარე!

1839 წელსა.

. . . . .

ერთხელ შენც, ძმანო, შენც მყვარებია,
გული წმინდ ალით შენც აღმნთებია!...
რა მას უყვარდი და შენც მიყვარდა,
ცხოვრება ჩუენი ბევრს კარგს გვიქადდა.
მაგრამ მას, ვისაც ვაძლევდი მსხვერპლათ
ჩემს თავს, სიცოცხლეს, გრძნობას, სურ-
ვილსა,
ის აღარ ყვავის ამა ბნელ ქუეყნათ,
ეხლა ის არის მცხოვრები ცისა!...
გაქრა ჩემ ბედის ვარსკვლავი ცაში
და ჩაიმარხა იმის საფლავში,
წამერთო ყველა, და ნუგეშათ დღეს
მარტოდა ცრემლნი მე დამშთენიეს.

თ. ილია ჭავჭავაძე.

მწუხარება.

ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო დუმილი,
მოლხენით იყვნენ უდარდელნი მთიები ცისა,
და მე კი მკლავდა მწუხარების ისართ ტკივილი,
შიგ გულში მედგა სასიკჳდილო გესლი
სევდისა.

სული მიგუბდა, და ვიწოდი უთქმელ
ტანჯვითა,
თითქო ჩემ გულსა გადაესხა ნავთი მდუღარე,
მარყვნი სქდებოდნენ უსახელო, ულმთო
დაგვითა,
ცვენი მეწოდა, გესლი მწვეთდა თვალთაგან
მწარე.

ესე უწყალოთ გაწირული და დაშთომილი
ვევედრე მარტოკა უცხო ცის ქვეშ დიდ ვლო-
დისა პირსა;
ქვეყანაზედ და ზეცაზედკი იყო დუმილი,
მოლხენით იყვნენ უდარდელნი მთიები ცისა!..

თ. ილია ჭავჭავაძე.

6860 წელს.
19 ივნისს.
ს. ყვარელი.

სანთელი ჲ ფარვანა.

მოველ ჩემო სანთელო,
ბნელის განმანათელო,
ორის თვალის სინათლევ,
ფარვანასი დამწველო!
მუდამ შენ შევტრფიალებს,
შენს გარემოს ტრიალებს,
არ გეწყალვის საბრალო,
სიცოცხლეს შენზედა ლევს.
ლევს სიცოცხლეს საწყალი,
სიყვარულით დამთვრალი,
მოვალს თავს შემოეწირავს,
სწვავს მიჯნურობის ალი.
ალი, მაგრამ რა ალი,
მიჯნურობისა ვალი,
შენთჳს ფარვანა იწჳს,
ის უბედურად მკვდარი.
არ არს მკუდარი ფარვანა,
ბუნებმ ასე ბძანა,
დაწვა ბედმან ასვედრა
ამას მოწმედ ჰყავს ანა.
ანა, მაგრამ რა ანა,

ის მეც ჩემ მთვარის თანა.
მის ვარსკვლავნი სამოსადა,
ვარს ასულის თანსის თანა.
მაშ დიწვ ვიყვანს,
როდესაც არ მწყალობს ანა,
სხვა ვერავინ მიმწყემსის,
თუ არ ისევ ის ანა.
ჩე რაცათ მწერდი სანთელს,
იმ შუქსა მარად დამწველს,
ისი წყლის არ დაესხამს,
მენის ალის დამქრალს.

ბეჭნიერნი ქალნო, სხვაში, მოსწყვეთ აქ ვარდთა,
მაგრამ დაგვიწყებთ, ასეც არა გართ,
სულის მეწამულით ვარდთ სამშვით, ვიდრე შესწირეთ თავთა,
თორემ მაინ გინახოთ, თქვენ დარჩებს გართა.
მამან სანატრელი დარი, იწყების მათ ვარს,
როს მთვარის ანგელოზნი, სულს მიმოვლენ ელმოდეს,
ქალაქნის ზეცისა, თითო, თითოდ დასხდომან,
ზოგს ლხინს დიდებს სიმღერა, ზოგს ცრემლს ევსებიან.

ალექსანდრე ივანის ძე ანდრონიკოვი.
10–სა ივლის. 1860–სა წელსა, ქუთაისს.

11.

გუთნის დედა.

ჩუმო მაკოვალავ, ჩუმო მჭედელო
რას აემართეთ მაგ სალსა კლდესა,
ხომ ჰხედავთ რომე დღე დაბინდა
მანდ რასა ჰპოებთ ოქეფნთვის საჭმელსა?

ლაემით დაბლა აი ამ ველში,
გადაინაცვლეთ მერე ლელეში,
იქ მწვანე ბალახს გააქვს ბიბინი,
იქ მეეძეცით გასწიეთ ლხინი.

სუალე მიეელისთ ჩემი გუთანი,
ხოდაბუნები გვაქვს მოსახნავი,
რომ დავემუროთ ისა ჰკვირობია,
არამც დავჰდგეს ამინდი ავი.

წამოდექ მეხრევ, ადექი დროა,
ბეუცა მასკვლავი გადიწურულა,
ალმოსავლეთის ცისა სასწორიც
დასავლეთისკენ ჰგავს მიწურულა.

არ დავავიწყდეს ვიელოავ თექა
და ნაბდის ქუდი თავს დაისურე;

შავი ღრუბელი და დიდი ტექა
ჯერ ახლოს არს აბა უყურე!

მოლუცი და სახრე როგზედ ვაწყევ
აწეურები და ცხენიკები,
ჯამბარა, ღუწდი, უწლი დაწყევ
უღელი, ხოლი, ტინტილაკები!

აი გარიყრაჟი, აი გათენდა,
აქ გუთნის ღელა ბორჯღალს იწერდა,
მამინვე მისწრაფოდ მუხამს კარსა,
ნელ-ნელა მისდევს თავის გუთანსა.

ოდეს მენს ფრთესა მოვკიდებ ქელსა
მენ გამიმაგრებ მამან მე წელსა,
მომცემ იმედსა ღიდსა ნუგეშსა
და ჩემი მტრეცა ზედან დავმლევსა.

ჩემი ცოლ-შვილი, მე მამოვცქერის,
შენგან გუთანო, სარჩოს მოელის,
ესლა არა მაქვს არაფრის დარდი,
თუ ღმერთმა მამცა ამინდი კარგი.

ჩემო გუთანო თუ რომ მაქვს ბედი,
შენლა ჭმათომილსარ ჩემი იმედი,

შეკრებ ალე აგერ ის ლხენდი,
მთის დაუსხივ მავთვალის ქედი.

მაგ ტურფებისა ზედ დასხდე
აწყურები, რის იყურები?
ლამაზი დილა, რა რიგათ ვრილა
და ნარინჯისუბიც ვარსყმით მოილია.

რა არის ვაყო დაწყებ ტქერას,
გადაჭყარ მოლოდი აგერ ის ქარას;
რა რიგათ შელოცრობ, რაგორ ტყლილლეცობს,
მისი უცლიდვან თავს ვარსა ჭვრეტს!

მუნკი ბილით, ამლიმ გაფრინოლდა
და რა მუშქინის სიზმარის მინდო,
მილი არწივ ვარდნის ზარი,
არ დაიმანა იყვ მერცხარი.

გაიყვნა დილა; აქ ვარსის ღალი
დილის სურჯნით თან მოიქცევი ჯერო,
და თავის ტურანს ოლეს სჭირ ლის
ბარსა ყადეყურის სიამის ფერი.

ბუნდოვ აბამს ნელა ჯერ ისევ ჩნელა,
აუბამს ტუფანს, მიჭყვება ნელა,

გულ მოთმინებით მას დაელოდინებს,
და ვის სიამოვნებით ზედ მიიღებს.

ოჰ! ამ სოფლისა რა სიამოვნება,
ვჭვრეტდ დროისა ამას სვლასა,
მალე ლხინით ჩვენს სიცოცხლით
ხმელდ დავიწყებ მარადჟამს ჩემოს!

აი! დროისა ლოდინს ნასხივმი,
თვალმს რას ჰგავს, მიმალ თავ-თავში,
გული დამწყდეს მამის ლოცვასა
ვერსაცდესა ნუგეშებს უგალობს.

დროსა მაშინ ფიცხლად სიყვრო,
კვალად მაშინ, ლამაზ ზეცისა,
მსურველი ხელი,—ვინ დაჰყო,
ამჟამს წამს ასეთი ვერა.

დასამძგო ზაქრო! დასამძგო მალე,
არ მეუმჯობინებ ამბის დღეთა,
მარადის მიხედვით ოქროსი ლალები
ერთბამ მასილა, ერთბამ ვეყვარ!..

მოგონით ფიცხლადსაც, დავბრუნდეთ მანა,
ასეთი ვულის მლოცვს მოაქსინა,

კარგია ყველა, მეცხადრე ბინა,
თუ რომ ცუნებამ არ მოიწყინა!

გულს ავიფარო ირმისა ტყავი
ჩისა სათითე თითს წამოვიცვა,
ამ ქალსასოცით გადვიკრა თავი,
ჵ ჩუქებურად ყანას მოუსვა.

რალის უყურებთ, დავმსხოთ აბა,
თჵ! ამ ყანასა, ღმერთო, გამჩუნო!
მოვმკო ჵ კალოც მალე შევაბა.
ლამაზის კევრით შემოუარბინო.

დამღერე ვანო, დამღერე მიტრო,
ჳანის მკამა უნდა სჭყიოდეთ,
როგორც ქორწილში ლუხით დაითრო,
ისე აქაცა ზედ დაჭკიოდეთ.

ჭყევია, ჭროვია,
მისდევს ბიჭი დაქანცული,
ამხანაგებს მოუწია,
არიარალე ვარალე.
ამხანაგები დავლალე
ესე იყო მეწლადეანა,

ანუ იმკებოდა ყანა —
ახლაც კია ყანისა მკა,
აღარ ისმის სიმღერის თქმა,
დასწოლიათ რაღაც სენი,
თუ რომ მწყრომობს მე გამჩენი. —
გაუსვ ჩემო ნამგალო,
დამენახვე მაჯარმალოთ;
შენი ნახვა მიამება,
მომეცემა მუშობა ლხენა!
აბა მესხეთ ჩემსა მნასა,
აბა მეჭსეთ ათეულსა,
თუ წილს მივსცემ ჩემსა ძმასა
ღმერთი მომცემს ასეულსა!

ახლა მოვრეკეთ ურმის სარი,
ღერძი ან ფერსო ხომ რიგზედ არი?
უღელი ტალი და ურმის თვალი,
არ დაივიწყოთ გზისა საყმალი.

ქვედა,, საცხენი სურჯინში ჩადე,
რაც სატროოა სულ მოამზადე.
იქნება გზაზედ ღერძი გაგვიტყდეს,
გაჭირვებული ვინმე დაგვხვდეს!

დაუდეთ ეგ მნა ტალს აცილეთ,

და ვუალერსო ამდიმ მასვე.
რა რომ დასცილდით და წამოსვლელო,
მეულე ლოდინით აქვე მოსვლელო.

გადმოზედ-ლამე მთოვარის შუქზე,
და მაშინავე ვადმოჭყურის მზასა,
გამოუცნობისა გზერთ დახერობს,
ღუმურობა ფრთის მაგისა.

- ჩამალეთ ეგ მზე, რომ ის უყურებო,
მაგ რას მამსხლდარსო რასა ჭყურჭყურებო.
მკერდის წყლის ეგ რადგან იყოთ, —
ოღონდ დამურუნი მისხლებით აქო!

მოარჩევით ვაი, მოიცავით გვერი;
გამოდლობ უფლო, ქნავი მაქეს ბეკრი,
ჩვის მეფის მას გვერდისა
თვალნდ დასდევს ვერდა დარუბი.

მანამ თორმეს ბიდოს დაცხურავ,
მე ვიქნებოდი თვალმა ვფურავ,
თუ ლმერთის მოსცა ლოცვა და მელი
ვჭყონუბ რომ ვიჭირა ლექსმა ალოლო.

არხაით იმერის მცირე ნიავი,

და სხვავი დაგვრჩა გასახნავი.
ცაში ღრუბლები თავსა ყრილობენ,
ვინ იცის ნეტა რას აპირობენ!

თუ უეცარი შესაპუნა წვიმა,
მუნით ნეპცუნმა გარდმოადინა,
მცერი გაგისდეს დალონებული,
როგორც მომიკლას იმან მე გული.

აი! დაიძრა სამხრეთის ქარი,
მოთმინება ჰსჯობს აკი ვითხარი?
გაანიავეთ, დაუშურენით
ერთმანერთს ყველა ემსახურენით..

მორჩნენ რა ლეწვას სალამოს ხანსა,
დაიწყეს მყისვე განიავება,
რა უყურებენ დაგროვილს ხვავსა,
ყოველსა სულსა ის იამება.

აგერ ხომ ჰხედავთ იმ დიდს საბძელსა,
არნადით მისწით ბურდოს და ბზესა,
ჰსჯობია საქმე მალე გათავდეს,
საბძლის ავსება დღესვე გათავდეს.

12.

ლექსები.

ჩემო კარგო, კიდევ გვაქვს საქმე,
თუ ცოცხალნი ვართ თქუენ მანდ და აქ მე,
ნეტა რა არის ჩუენი რაობა,
არ დაგველევა ჩუენ მუშაობა.

თურმე ასეა საწყლის ბედი,
ღმერთი არს მხოლოდ ჩუენი იმედი,
წლითის წლობამდინ უნდა ვეწუალოთ
მალი და ღონე ასე დავლალოთ. —

გუთნის დედაო! ყუელას ჰსჯობიხარ,
რომ თავისუფლად დაჰბადებულხარ,
ეგ შენი ღვაწლი და შენი შრომა,
შენ მოგანიჭა კეთილმა დრომა.
ოდეს ჰქრანგა საკინძგასხნილი,
შენს გუთანზედა მოგრგა მილი,
აბა გვითხარი მას რა ჰსჯობია,
დროს უკეთესი რა უშობია? —

დიმ. ბერიევი.

20 აგვისტოს. 1860 წელს.

საქართველოს მეფე

ბაგრატ მეოთხე

~~([illegible])~~
(1027–1072)

[illegible]

[illegible]

საქართველოს [illegible] [illegible] [illegible]ში.

[illegible]

I

[illegible]

[illegible] ქართველთ ბაგრატიონთა [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ბაგრატ მეოთხე ეკუთვნოდა აფხაზეთ-ქართველთა ბაგრატიონთა სახლსა. მამა ამისა იყო ბაგრატ მე-სამე [illegible] [illegible] მესხეთისა [illegible] დავით [illegible] [illegible]

[illegible]
დროს (და. რომელიც [illegible] და ქართლის
ერისთავის იოანე მარუშიძის თანამემწეობით დაეცა
ქართლის ციხე-ციხეები და შემდეგ [illegible]
გამეფდა აფხაზეთში. [illegible] მეფობდა ეს ორი
სამეფოებელი 985 წლამდე; მესხეთი ეკუთვნოდა
იმას რომელიც დავითის მფლობელის. კახეთი,
[illegible]
[illegible]
ბაგრატის [illegible] [illegible] მეფობდა
[illegible] დაიპყრა [illegible] [illegible]
[illegible], თუმცა [illegible] მეფობა განე-
თის და [illegible] მისდა დავით კურაპალატის მემკვიდრეობის
დროს. სამეფონი იყვნენ [illegible] დანამთვნენი
ბაგრატიონნი. მაგრამ [illegible] აღწერილ [illegible]
ზოგნი იმათგანნი [illegible] [illegible]
კონსტანტინეპოლში და ზოგნი [illegible]
[illegible] თვით საქართველოში. ბაგრატ მესამე
მემ; დაამარცხა [illegible] ეთორი ფადლონი და იერი-
მით დაიპყრა მანქანი. შემდეგ იმისი ნიკოლო-
ს გამეფდა გიორგი პირველი, რომელიც იყო
ოცდამეტის წლის ყმაწვილი და რომლისაც
[illegible] ხანის მფლობელობა სავსეა სამსედრო [illegible]
[illegible] დაეცა [illegible] ციხე [illegible] [illegible] ; [illegible]
[illegible] ერისთავი [illegible] ; [illegible] მ[illegible]

სამეფო სახლი. ბერძნის იმპერატორი ვასილი დიდის [illegible] შემოვიდა ბასიანში, სადამდისაც ზარი დასცა საქართველოს. ვასილი ითხოვდა ზემო-ქართლის საზღვრებს მიცემა, [illegible] ბერძნების [illegible] რომელიც მიეცემული ჰქონდა; [illegible] დავით კურაპალატს, [illegible] შემწეობისათვის, რომელიც [illegible] კონსტანტინეპოლს [illegible] აღრევის დროს. გიორგი ისარგებლა ამ [illegible]. [illegible] თიმოთე და [illegible] მხოლოდ შემდეგ ორის საქართველოსათვის უბაგოდ შეტაკების. ვასილმა [illegible] და ამასთანავე წაიყვანა სამის წლის მემკვიდრე ბაგრატ მეოთხე, რომელიც დიდის პატივით დაბრუნა სამის წლის შემდეგ. გიორგი [illegible] 30 — 31 წლის. ის იყო მეფეული [illegible] და [illegible] ამის მიუმლოდა საზოგადო საქმეები; ამისმა [illegible] საკუთრად დიდ შეწუხება [illegible] დაასტოვებს [illegible] გიორგი იყო [illegible] მეფის ქალთან და იმან დაუტევა ორი ვაჟი, ბაგრატ და დიმიტრი, —(დიმიტრი იმის პირველის ცოლისაგან და იყო წინაპარი თამარ დედოფლის [illegible] მეუღლის, ესე იგი დავითისა) და ორი ქალი — გურანდუხტა და კატა.

აფხაზეთ-ქართველთ მეფენი თვისს მთამომავლო-
ბას [illegible] დავით წინასწარმეტყველისაგან
და ამ [illegible] ამტკიცებდნენ [illegible]
[illegible] ნათესაობასა ღვთის მშობლისა და იესო
ქრისტესსა. ეს აზრი მიღებული ვიზანტიის მწერ-
ლის კონსტანტინე პორფიროგენიტისაგან და სომეხთ
[illegible] იმათ წინაპართ იწყეს სამსახური
მეექვსე საუკუნეში ქრისტეს შობის წინ, სომ-
ხეთში, სადაც რომლისამე დროს შემდეგ შე-
ქმნენ მფლობელნი და საიდამაც გაავრცელეს
[illegible] უფლობა მესხეთზედ და ქართლზედ. აფხაზეთ-
ქართველთ მეფეთაგანთ ვპოვთ დიდი ხელი მიე-
ლოდა [illegible] ბედის ნებით იმას უნდა მოე-
მზადებინა და გაერთიანება [illegible] სამეფო დავით აღ-
მაშენებელისათვის და თამარ დედოფლისათვის. მათი
[illegible]
[illegible] სხვანი იყვნენ
მონაწილენი [illegible] და მიუდრეკელნის
ხასიათის მქონენი, იბრძოდნენ როგორიც მო-
ღვაწეობდნენ თანამედროვენი მწერალნი, სასულიერო
[illegible] და [illegible] თვისს წინა-
პართ მესხეთის მფლობელთ მიხედვით, რომელნიც
იყვნენ ვიზანტიის ვასალნი ანუ მეხარკენი, [illegible]
[illegible] ცდასცდენ, შეიმკობოდნენ კურაპა-

ლაშქის და მაგისტროსის ცხოვრებითა. „მათ უყვარდათ მომავალი ცხოვრება, — მიმოსვლა ადვილით ადგილს, წესის დაწყობა სახლში, ამშვენება ცხოვრებისა და მოსასვენებლისა; რომელთაც მდაბალნი დაბადებულნი აქამომდე განზე ყოველ არიან საქართველოში; ისინი ამხედრებდნენ მეომრებით [illegible] აღმართვებისა და წინააღმდეგობისა. და თავიანთ წინა უძღოდნენ ჯარებს. ბაგრატიონთ ალმაცერი თავსა სახლსა: და შეიაგონეს იმას მათ [illegible] მეფობისა [illegible] და მალე მნიშვნელობა თავმდგომარე ცხოვრებისა. მათ განაძლიერეს ყველა მნიშვნელოვანი მოძრაობა. სამეფოდ დაფუძნებული ჯარი ბაგრატიონთ არა ჰყავდათ; მაგრამ იმათი დასხმა დამორჩილებისა [illegible] მოიწვევსავე მოწოდებით, რომელსაც მოითხოვდა საქართველოში დროთა. დრომდე იმათ შორის იმყოფებოდნენ ისეთი და ვარიაგთ წყობანი. ამისათვის ქართველთ მხედარნი იყვნენ ცხენოსანნი განთქმულნი მამაცობით: მეფეებულის სისწრაფით და სიფიცხით [illegible] ისროდნენ ისარსა, კარგად მიჰყავდნენ ცხენს, და [illegible] ციხეების [illegible] მიმართულებით, რომელნიც რომელთაგან იყვნენ შემოვლებულნი."

ბაგრატიონთ დროს საქართველო უფრო და

უფრო გრცელდებოდა. ჩუენ არ შევჰმართავთ ცხა-
დად განსაზღვრით მამადელი საუკუნეები. ქრის-
ტიანობის [illegible] და ადგილების, რომლითაც
[illegible] სარწმუნოებრივი მესამისათვის, აღნიშნავს
სივრცეს [illegible] გურგენამდი, ესე იგი ჩუენ-
ზედით კასპიის ზღვამდე. სიგრძე მისი, რომელ-
[illegible] მოციქულობის ვახტანგი, მიადგენდა 460 ვერ-
სამდე, სიგანე 360—192—220 მლ. [illegible]
[illegible] საქართველოს მცხოვრებნი [illegible]
[illegible] მილიონზედ ნაკლები: ეს სიმრა-
ვლე ნაჩუენები მეცამეტე საუკუნეში, რომელსაც
აღწერს ჩუენი ქრონიკა. საქართველოს მკვიდ-
დნენ [illegible] — აფხაზეთი, — [illegible]
უწოდებდნენ მთლად იმერეთს, ოდიშს, გურიას,
აწინდელ აფხაზეთს, სვანეთს [illegible];
ზემო-ქართლი, ანუ მესხეთი, [illegible]
[illegible], შემდეგ საათაბაგო,
შავ-ზღვამდე და ტრაპიზონის კიდემდე;— კახეთი
და ჰერეთი,— უკანასკნელი მდებარეობდა ალაზნისა
და მტკვრის შუა. ბაგრატ მეოთხის დროს ისტო-
რია პირველად ჰყოფს საქართველოს ზემო-ქუე-
ყანად და ქუემო-ქუეყანად: პირველი შეადგენდა
ქართლს მტკვრის ჩრდილოეთის მხარეს; [illegible]
დასავლეთის [illegible]. იმათი საზღვარი [illegible]

და იმერეთს

იყო ლიხის მთა ანუ სურამის ქედი. ბაგრატი-
ონნი ცდილობდნენ, [illegible] მთელი საქართველო [illegible]
[illegible] მონარქიად; განაგარი ადგილები და [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] და [illegible]
ხეობა. მესანიშნავი ბაგრატ [illegible] — [illegible]
[illegible] ვერ [illegible] და ბიძის [illegible]. [illegible]
ქართველებმა [illegible] ქუთაისი და ტფი-
ლისი, თუმცა უკანასკნელი იყო არაბთ ხელში, [illegible]
[illegible] [illegible] იმათი [illegible] [illegible] იმ
დროებში [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] დასავლეთის მხარეს, ესე იგი მე-
სხეთში და იმერეთში

[illegible] ბაგრატიონთა [illegible] მრავალ სა-
[illegible]. [illegible] აფხაზეთში იყვნენ [illegible] ერის-
თავნი; კახეთში [illegible] — [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ერისთავთ-ერისთავად და [illegible] ეს [illegible]
[illegible] [illegible] ანუ მთავარი [illegible].
იმას ჰყავდა [illegible] [illegible] [illegible] ერისთავნი
და [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
რომელნიც [illegible] [illegible] [illegible];
იმას ჰქონდა დიდი [illegible] და [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

მოლექსენი და მგოსნები შემდეგ, რადგანაც [illegible]
მთავრობისაგან ლიტერატურა [illegible] და ან რა წი-
ნააღმდეგობის [illegible] მეფისა [illegible]
[illegible] და [illegible]
რობა [illegible], მეფის [illegible]
[illegible]
[illegible] შემდეგ [illegible]
რომ სხვა [illegible] და სხვ მე-
ორე. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ლიტის, [illegible]
იყო [illegible] საუკუნის ბოლოს და [illegible]
[illegible] საქართველოს [illegible] და
[illegible] რადგანაც [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] და [illegible]
რებით და [illegible] ქართველი საკუთარი
[illegible] საკუთარ
[illegible] სხვა და [illegible]
ცხოვრების ანუ მოთხრობების. [illegible]
[illegible] სასიამოვნო და წინააღმდეგ [illegible]
[illegible] ბიოგრაფიის [illegible]

მოლეკულობაში; იმათ ცხადად [illegible] დაფარვით ამ-
ლექსის შეწყობის განსხვავებანი, რომელიც
[illegible]

[illegible]

[illegible] ლექსის [illegible] [illegible]
მე, რომელიც იყო ამ წიგნში [illegible] ა-
[illegible]

[illegible]

ბაგრატიონისა. იქ დასდო ქრისტიანეთ მონაზონთ სა-
ზოგადოებამ ~~[illegible]~~ [illegible], მე იგი [illegible]
სარწმუნოთ წყობილება, წმინდა მამათ და ფილოსოფოსთ
თხზულებანი: გიმნაზიის [illegible] მგზავრად
ოთხ საქართველოში ბერძნული ენის ცოდნა აქ
~~[illegible]~~ საკმაოდ გავრცელებული. მქადაგებლები [illegible]
მუნდებოდნენ გიმნაზიის ტაძრებში მსგავსად; [illegible]
~~[illegible]~~ და ხელისუფლების მეცნიერება აქამდე [illegible]
ცული, ნამეტნავად დასავლეთის საქართველოში
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ განცხადებამ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] სამღვდელოება
დამკვიდრდა ყველა სასულიერო ~~[illegible]~~, რომელ-
საც ყველოსობდნენ [illegible]
~~[illegible]~~ მათეში ~~[illegible]~~ მცხეთას, და მქადაგებელნი
განუსაზღვრელის სასულიერო უფლებისა; ქართ-
ლიკოზნი ~~[illegible]~~ დიდს მწიგნობრობას
მქადაგებლობა და ყამით ყამად მწერლები [illegible] მამა-
სვლა საბერძნეთს საიდუმლოდ, მუშაობდნენ მონა-
[illegible] საცხებისა სამკურნალო და მესამოსელით. ამათ
მეცადინეობით მქადაგებლის მოიმოგა [illegible] და-
სახლებული მამულები და დიდებულნი მონასტრე-
ბი, სადაც სასულიერო მწყემსნი მიიღებდნენ სა-
ღმრთო აღზრდას და სადაც ~~[illegible]~~ [illegible]-
რებოდნენ [illegible] მქადაგებლით, წიგნები; მცირე რიცხვ

ამ წიგნთა, რომელთაც ჩვენ დრომდის მოუწევნიან
ძალით შემდეგ ამდენის ხნის აღრეულობისა და აო-
ხრებისა, გარდაქმნების მაგალითების თავისს გალო-
ბარიჯეულის ცვლილებითა, და ცვლილებანი ესე ეგ-
მათ განმარტებანი უფრო და უფრო ძნელდება.
სახელოვანი პირთაგან არიან უმეტესნი შემდე-
გომნი წლის აღწერანი ანუ მატიანენი, რომელ-
თაგანაცმე დგა ქართულის ცხოვრება. რომელთამე
იმათ შორის ჰქონდათ მინდობილი სამოქალაქო
ქვეყნისმფლობელობანი. ... იყო ჭყონდიდელი,
ამ გვარად წოდებული ჭყონდიდის ანუ მარტვილის
საეპისკოპოზო კათედრითა, რომელიც იმას ეჭირა
სამეგრელოში. ჭყონდიდელი იყო უფლებულე-
ბად დაახლოებული მეფისანა და აღმოირჩეოდა იმ
პირით რიცხვიდამ, რომელთაც წინ უძღოდა საზო-
გადო მაცდივისცემა ... გარეშეობისა და ზნეო-
ბითის სიწმიდისათვის. ჭყონდიდელს ჰქონდა
ეპისკოპოსი ქრონიკონისათვის და დაგროვებისათვის,
უსამართლო — ქმნილთა და შეწირვებულთათვის;
რომელიც ... მოასწავებდა ... ის იყო სა-
ხელმწიფო მწიგნობართ-უფროსი; უწესდება უმა-
ღლეს ბჭანებას ეპისკოპოსთა მონასტერთა და ზელის-
უფლითა; ის მოიწვევდა ლაშქართა და იმათ სარდ-
როებას აცნობებდა მეფეს. გალაშქრობის დროს

[illegible] [illegible] სპარსთა და [illegible] მათ, შეუერთებია და [illegible] [illegible] გარემოს.

II

ბაგრატ IV-ის მისი სამეფო [illegible] კონსტანტინეპოლთან [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] მისი [illegible].

ბაგრატ მეოთხე დაიბადა 1018 წელსა. როდესაც [illegible] მისი [illegible] [illegible], ის იყო [illegible] [illegible] [illegible] მამის, და [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], რომ ბაგრატ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] წელი და [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] მეფე ბაგრატის [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] [illegible] კონსტანტინე [illegible]. კონსტანტინე [illegible]

ბედა მტრულად საქართველოსა და აფხაზ-ქართველთ მეფესა. იმან მეისვე ადევნა ბაგრატს მდევარი, რომელსაც უნდა შეეპყრა სამეფო ყმაწვილი და უკანვე მოეყვანა. არ ვიცი, რა განზრახვა ედვა გულში საბერძნეთის მფლობელისა, მაგრამ ზეცის მადლი ჰფარავდა ჩვენს ქვეყანასა: ბაგრატმა შემოაღწია მამის სამეფოში, სადაც მოელოდებოდნენ მესხეთის დიდებულნი და მათ შორისაგან, მეფე და ხალხმა დედა-ქალაქს ქუთაისს შესწირეს საზოგადო მადლობა უფალსა მემკვიდრის მფარველობისათვის.

როდესაც ბაგრატს მოუკვდა მამა, 1027 წელსა, ის იყო ცხრის წლისა დაწყება მისის მეფობისა, რომელ-რათაც განგრძელდება, არ იყო მშვიდობიანი. მესხეთის მხარეს აჯანყდა მტერი. ბანის ერისთავი და მასთან სხვანი მიუმხრნენ იმპერატორსა. ამან წარმოგზავნა ზემო-ქართლის საზღვარზედ დიდი ჯარი და ბოლომდე ჰფარცხავდა ქვეყნისა მისაზღვრავად თავისკენ მეცხოვრებთა. ბერძნების მხარე ეჭირა ბანის ერისთავის გიორგი, დიმიტრის, ძმის კლარჯეთის ბაგრატიონის გვირგვინისა, რომელსაც წართმეული ჰქონდა უფლობა ბაგრატ მესამისაგან. ვიზანციელთ აიოხრეს მესხეთის მაზრები და კიდევაც მიიმხრეს რამდენიმე ერისთავნი, რომელთაც და-

[illegible] სასარგებლოდ [illegible]

[illegible] 1020 წელსა, [illegible]

წყლით აღწერაში. ის იყო გონიერი, ღვდაკაცი და ყოვლისმოდევნე მოქმედებდა, ~~მამამისის~~ ბაგრატ სიყმაწვილობისას განმოდიოდა. იმან მოიპოვა საზოგადო ბიზანტიისა ლაშქის-მოყვარებით და ლაშქრით შემწეობით. იმან ჰქონდა მიმოსვლა ვიზანტიის დედა-ქალაქში. ამისი პირველი მოგზაურობა მოხდა 1032 წელსა. მაშინ ჰსურდა თვით მეამდევრებით ~~დამტკიცება~~ მეფობა საბერძნეთის და საქართველოს მხრის, განმტკიცება კეისარიის ლირსება მისთვის და განმტკიცება მისთვის სახელი. მაგრამ დიდის ხარჯით იყო მიღებული და ~~სტუმრობა~~ მისი აღსრულდა. იმპერატორმა მისცა მეფობაზე და საქართველოს მეფობაზედ ოქროს ბეჭედი, მაგრამ ბაგრატ მეფის ხელმწიფებისამებრ კეისარიის ~~ტიტული~~ და ნიშანებით დასთანხმდა, რომ მიეცა იმისთვის თავისი დის-წული ელენე, რომელსაც და ჰქონდა სომხეთის მეფის სიმბოლი. ელენემ მიიღო დიდი მზითევი, მაგრამ ეს მზითევი არ არის სახელდობრ ~~სახელდება~~; ამას რაცხვში იყო ერთი ლეკსმანი, რომელიც მის-ტიკურ ჯვარზედ მაცხოვარი; იყო აგრეთვე ოქროის ლაშქის-მთავრის ხატი, ასეთი რომ და-ცული გორში და რომლის სახელწოდება ამჟამად უცნობ

მონასტერი. ელენეს მოჰყვნენ ხელოსნები და არხიტექ-
ტორები ეკკლესიების აშენებლად. მოჰყვა მოძღ-
ვარი ტომით ბერძენი, რომელიცა მოამზადა მთავარნი აქ-
ამდე ქრისტიანები ქართლში. და ~~[illegible]~~.
ეს იყო გარსევან — ბუმდეგ გარსევანო მჭელი. გარ-
სევანმა მიიღო სამჭელი მჭლოდ უფლობა ოქრონის
საქის მფლობელობისა, ღირსება დეკანოზისა
და სამართლით თანამდებობა, ამ სახით მეფესთან თანა-
სწორობისა ომში და ნადირობაში. ბაგრატის დაქორ-
წინება მოსწრობისა [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~. მაგრამ ელენეს არა ჰქონდა სანერძლოდ
სიცოცხლე: ის ~~[illegible]~~ [illegible] ქვეყანაში, თუმცა
წელიწადი არ მოეჯეროება, როდის. ამის შემ-
დეგ ბაგრატმა იქორწინა ბორენაზედ, ასულზედ
მემკვიდრის ოსეთის მეფისა, რომლის სამფლო-
ბელოც იმ დროს მოიცავდა დიდს და მცირე
ყაბარდასა.

1836 წელს მოხდა გალამქრება ფადლონზედა.
ამ საუკუნის ქართველი მწერლები უწოდებენ ეშმორ-
თა ანუ სალიოვის მოაღეიოლეთა, რომელნიც იყვ-
ნენ მამამთავარნი [illegible] ბენსა მეფისა; ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ფადლონები ~~[illegible]~~
ყარაბაღსა, [illegible] ადერბეიჯანსა და მირავანის ნაწილსა.
ფადლონები ქრისტიანებდენ სან განჯაში, სან დო-

ვინმე და სხვ ანმე. ოდესმე ისინი იყვნენ დიდ
შემმუსრველნი. უკანასკნელს იმათგანს 1123 წ.
დავით-აღმაშენებელმა ~~[illegible]~~ სამეფოებელი და თვით
გადმოასახლა ~~ასი~~ საქართველოში, სადაც შეიქმნა, [illegible]
წინაპარი ~~[illegible]~~, ოვსისეთის მთავართა [illegible]
~~[illegible]~~. ფადლონები იყვნენ
დაუცხრომელნი საქრისტიანოს მტერნი. ისინი აწუ-
ხებდენ საქართველოს დავით-კურაპალატის და
ბაგრატ მესამის დროსვე. ისინი იყვნენ სამიშ-
ნი იყვნენ იმათის ~~[illegible]~~ მეზობლისათვის, ქურდ-
ობისა და კაცთა [illegible] რომელნიც დაესხმოდენ და სა-
ოდესაც დაბრუნდებოდენ დიდის საშოვართ და
ტყვეების სიმრავლით. ბაგრატ მეოთხის [illegible]
აბულ-სვარმა განიმეორა მამა-პაპური საქმე, მა-
გრამ ისანა. იმისმა წინაღმდეგად შეკრიბნ გროს-
თავნი-ლიპარიტ ორბელიანი და იოანე აბაზაძე;
მეფენი რანისა და კახეთისანი — კვირიკე სომხეთისა
დავით და [illegible] ტაოელისა ქუარი. იმათი ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ მეფობდენ [illegible], ახსნოვანსა და მანქანოს
მთრის. აბულ-სვარის ჯარი დამარცხდა და [illegible]
ნა; ~~[illegible]~~
[illegible] დაკლული; [illegible] [illegible] ვისდა ავათ [illegible]
რებით [illegible]; და მალე მოკვდა.
მერე [illegible] შემდეგ მოინდომეს [illegible]ლისის

ალება... ტიბულისი გახსენით ზემოთაც. მიზეზი
იმისი დაფუძნებისა იყო ტიბული წყლები, რომლებიცა
მელოთაგანაც ქალაქს მისცეს სახელი. იმისი დასაწყისი
წყაროს იკარგება ყამთა სიბნელეში... როგორც
ერთი მწერალი გოლები მოგვითხრობს, წინასწარ-
მეტყველი ქალი ყოფილა, რომ ალწერს ქ.წ.
თავში ფინიკიელთა ფარობას, უხსენებსო ტიბუ-
ლისს ტობულის საცდურ ქვეშ. მართალია თუ არა
ეს, არ ვიცით დარწმუნებით. 380 წელში ქრ.
[illegible]
ამაო ფარაზ ბალქურის დროს სპარსეთის მფლობელობა
დაიმყნა აქ ციხე და 455 წ. ვახტანგ-გორგასლანმა
დაიწყო თვით ქალაქი და გაჰყო სამ ნაწილად;—
ეს ნაწილები იყვნენ კალა, შემდეგ კალაუბანი,
ტიბილისი, სადაც იყო გოგირდის წყლები და
ისანი ანუ ავლაბარი. მაშინვე ალმართეს აქამომდე
დაცული მეტეხის ტაძარი ვახტანგის მეფობა დაზამ
ვადმოიცვანა ტახტი მცხეთით ტიბილისში და იწყო
აქ შენობა სიონისა. სპარსნი და სპარსნი მოაგვარე-
ბდნენ ხშირად თავისუფლებდენ ტიბილისსა. მეტად
საუკუნეში ის გახდა ხაკანოვრებულად ემიროა,
რომელნიც მფლობდნენ იმისს სამხრეთ-დასავლეთ
მდებარე ადგილებსა. ამათ დროს აქ ცხოვრობდნენ
მაჰმადიანებნი; ემირთ ჰქონდათ აქ თავისი სასა-

სული და ჭკუადათ ჳარიც: მაგრამ იმ დროს, როდე-სამ აღვწერეთ, ისინი იყვნენ ~~თავისთავის~~ მალა-მოკლებულნი.

ქართველთა ერისთავნი,—ლიპარიტმა და იოანე აბაზასძემ ისარგებლეს ბაგრატის სიყმაწვილით, შე-იპყრეს ქუთაისი ქალაქი და მოუკლეს ბიძაშვილის ცოლი. იმათ ჰშუროდათ ხამოვრისძეების თუ ... ლიხაც. ბაგრატმა არ ინება დაჩაგვრა ხალხის მადლი-ლისა და ისევ დაუბრუნა იმას როგორც თა-ვისუფლება, აგრეთვე ბიძაშვილი. მაგრამ ლიპარი-ტმა არ შე... ... იმის სიკეთილით; 1038 წ. მეფემ ... ... ქართველის ჯარი, რომელიც მიადგა თავის მხრით: ... მარ-ჯვნივ დაიბანაკეს აფხაზეთის ..., მარ-ცხნივ ჰყრით კახეთი. ამ მდგომარეობამ გახდა თავ წყლით მეფის ... მიწყვდა. აფხაზთა დაი-ჭირეს ორი წარჩინებული სპასპეტი—თორმეტი და ფარცხისის; მეფე ... ... მოსდა მამაცი. დასხმულნი იქამ ... მივიდნენ რომ ... ვერის სოფელ ..., რომელიც ლიპარიტ გახცემოდა ამ დიდ-მამულ ამისთვის ... მცხოვრებთ არჩევს დამორჩილება... ჯარმან მხათ ჰქონდა ციხები და ბარქაშები და ჰსურდა ამათით ... გამეზავ-

რებულიყო განვისკენ და თავის თავისათვის ემსახუ-
რა. მაგრამ საქმე მალე შეიცვალა იმისს სასარ-
გებლოდ. აფხაზეთის დიდებულთა არ სურდათ
ლიპარიტისაგან დაწყებულის საქმის წარმატება და
მიმობდენ, რომ იმისი შემძლეობა უფრო არ
გაძლიერებულიყო. ეს იყო მიზეზი, რომ იმათ
ლიპარიტის უცნობლად ურჩიეს მეფეს ტფილისის
დატევება ისევ ჯაფარის მფლობელობას ქვეშ.
ბაგრატი დასთანხმდა და მერე იმ პირობით,
რომლითაც სიკვდილამდე მიიღებდა
თავისს სრულს უფლებას. ეს საქმე შეიქმნა, რო-
გორც მალე შევიტყობთ, საზოგადო განხეთქი-
ლების მიზეზი და [illegible]

ჯაფარმაც დიდხანს ვერ იქონია თავისი უფლე-
ბა: ის მოკვდა ორის წლის შემდეგ. ქალაქის
ბერნი ანუ უფროსნი პირნი ეახლნენ ბაგრატს და
სთხოვეს, რომ ტფილისი [illegible]
ამ დროს ოც და ორის წლის მეფე გარემოიცვა-
ვდა მთელს აფხაზეთის სამეფოს ქალაქს — ანაკო-
ფიის, რომელიც აქამომდე მდებარეობს ზღვის კიდეს
და ეკუთვნოდა ბერძნებს, რომელთათვისაც მიეცა ბაგ-
რატის მმას დიმიტრის. [illegible] აფ-
ხაზეთ-ქართული ლაშქარი დაწყე-
ბულის საქმისათვის თავის გამგზავრა ქუთაისით

ტფილისს. დიღომის ვაკეზედ იმას გამოეგებნენ ტფილისის ბერნი და კარის კაცნი. მცხოვრებნი ქალაქისა, ქრისტიანნი და ცხენოსანნი, იყვნენ მოსილნი სადღესასწაულო ტანსაცმელებით; იპოდრომი ანუ ყაბახი სავსე იყო ქალით და კაცით ერთობით; გრიალი წაკრავთა—ზურნისა და ნაღარისა შესძრავდა ჰაერსა და დედა-მიწას; ყოველ სახეზედ გამომეტყველებდა ბრწყინვალე სიხარული. რა რომ ბაგრატ ქალაქში შევიდა, როგორც ძველი წესი მოითხოვდა, ქუჩებში ხალხი აფრქვევდა იმას თავზედ ოქროსა და ვერცხლის ფულის წვიმას. ბაგრატმა მიიღო ტფილისის კლიტეები და დადვა ერთ სასახლეში ტახტზედ. აქ მოახდინა რამდენიმე განკარგულებები: გასავლით კოშკებში ჩააყენა თავისი კაცები; ციხე ჩააბარა ერისთავს; ტფილისმა გამოაცხადა სრული მორჩილება, ერთის ადგილის გარდა: ეს იყო ისანი, ანუ კასტეთის მხარე, რომლის მცხოვრებთაც უწინააღმდეგეს და ჩაშალეს ხიდი. ამისგამო ბაგრატმა გასცა ბძანება, რომ ქვის სატყორცი მანქანა ანუ მოქმედებაში მოეყვანათ. მდინარის გაღმა მემკვიდრენი შეშინდენ და დაწყნარდენ. ეს შემთხვევა მოხდა 1042 წელს.

იმ დროს, როდესაც მეფე ტფილისში იყო

საქმეებით გართულმა, იმ დროს ლიპარიტმა იქ-
ეთ მზადება ბრძოლისათვის ბაგრატთან. ბაგრატი
და იმისნაირთ-ერთგულნი მეწინავენი და ქართველნი ვალდებულნი
მიზეზი!... ასეთი ... , რა ... ბაგრატ
... ლიპარიტი და რა მეფობა მეტად იმას...
მაგრამ ვიდრე ამ ბრძოლის აღწერას შევუდგებით,
საჭიროთ ვხედავთ ვუჩვენოთ ლიპარიტის მამა-
მავლობა და იმისი მემკვიდრეობა საქართველოში.

III

(ორბელიანთ გვარი. — ლიპარიტი და იმისი მნიშვნელობა. —
ბრძოლა ბაგრატთან. — ბაგრატის დამარცხება. — ლიპარიტ მეფის
საბერძნეთის სამსახურში. — ... — ბაგრატის წასვლა კონ-
სტანტინეპოლს.)

ლიპარიტი ეკუთვნოდა ორბელიანთ გვარსა,
რომელიც უკვე ... დროიდგან დიდად გამო-
ჩენილი იყო საქართველოში. ისტორიული სომხეთ
ორბელიანთ გამოჩენილ ... თავად და ... ქართველთ,
სომეხთ და ... მწერალთა,
... ფრანცუზულთ მწერლებთა — სენ-მარ-
ტენა, დიუბუა-დე-მონპერე და ბროსსე
... ცნობანი დაგვცვა სიუნის არსი-

ეპისკოპოზმა საქართველოს, რომელიც მთამთავრობა-
და იქით ორბელიანთ ეგრისისაგან და ნამდვილი იყო-
სოფლის სამფლობელობაში. საქართველოს [illegible] თავის-
ხასიათის ისტორია მეტისმეტად საკვირველის გასაოცრე-
ბს ცვლილებები — რომელნიც [illegible] ეპოქის [illegible] —
იმან გამოჰკვეთა მეფე [illegible], რომელი-
ნიც [illegible] განმარტობაში დაკარგულან. საქართველოს [illegible]
[illegible], [illegible] ორბელიანი ეგრისი გამოსცემს ჩი-
ნელით: ისინი მთამთავრობენ სამეფო სასახლო-
საგან და სამეფოდ [illegible] განდევნილ
იყვნენ ჩინეთით ქართველს მთავარს წინაშე მეფისა
საეკლესიოდ, რომლისაც საზოგადო მეფობდა დიდი
ვიომე. ისინი დიდის ძალით გაძლიერებულან
[illegible] მეფის ძმისა, [illegible] [illegible]
[illegible] და [illegible] საქართველოში.
აქ [illegible] [illegible] [illegible] და სა-
[illegible] მოყვრით სისხლ და სისხლ [illegible];
[illegible] ორბელის სამეფოში, რომელიც
იყო [illegible] მეფისაგან და მეფობდა სამ[illegible]-
დეს. [illegible] მეფე ეს ჩინელნი ორ-
ბელის ცოლისგან [illegible] [illegible] წინდებულნი
ორბელთ-ცოლებად; [illegible] [illegible]
[illegible]—ცოლებად—ჩინელებად. ორბელიანთ [illegible]
[illegible] საქართველოს და [illegible] მონაცვლისაგან

განათავისუფლეს: ეს იყო მიზეზი, რომ იმათი
წინამძღოლი [illegible] იქმნა სპარაპეტის ანუ
სპასალარის [illegible]. შემდეგ ამისა ყოველს
დინასტიის ანუ სამეფო გვარის მეფობის დროს
საქართველოში ორბელიანნი ეპყრათ გამოჩენილი
სამემკვიდრეო [illegible] მაგრამ იმათ შორის
[illegible] სახელოვნად [illegible] ერის არ მოის-
ხენეს. პირველი ორბელიანი, [illegible]
უხსენებს, იყო ლიპარიტ, რომელიც [illegible]
მეფისა საყდრის გასულს, მაგრამ პირველის
და დავით პირველის დროს: ამან [illegible]
ლეთის მაზრა და [illegible] სიმაგრე [illegible].
მაგრამ მეოთხის მამის გიორგი პირველის მეფო-
ბას: იყვნენ აღმოჩენილნი ორნი ძმანი — რატი და
ზვიადი. რადგან [illegible] ბრძოლაში გასილი
[illegible] ზვიადი, [illegible] ღრმასვე [illegible]
რომ უწინამძღვრებდა, [illegible] და შემდეგ
გამოსვლიდული იყო. რატის [illegible] ერთი [illegible]
ლიპარიტ და [illegible] ამ უკანასკნელის [illegible]
იყო ის ლიპარიტ რომლის [illegible] გამო-
ვსახავთ....

ამ დროებში — [illegible] გვხვდება [illegible] — ორ-
ბელიანნი იყვნენ ყოველის მხედრობის სპასალა-
რებათ და ეპყრათ უპირველესი სასახლის საკის-

ხვებ. იმათ ქრისტიანთ საკუთარი თორმეტი დროება
და დროებისა რიცხვი თორმეტი ათისა კვალი სა-
კუთარი წელთა. მეტად წელი მოიძიებოდა, რომ
მეფის დროსა ქრისტიანეთ თვისი ფერი წიგნის
არმაზისეულ და ამისთვის ორბელიანი მეძებრით ქრის-
ტიანთ წიგნები დროსა თვისა არმაზისეულ. ჩვენ მე-
წიგნსთან თანასწორობაში — მოგზაურობაში თუ
სასულიერო — ორბელიანთ აქეთ იყოფის კვეთრ-
თხის ქვეყნისა, რომელიც ლოცვის თვით იყო-
ალექსანდრე. ნადიმობის დროს ისხდნენ უმაღლე-
სად ~~[illegible]~~ მეუფებისა და მიიღებდნენ საქ-
მეებს ვერცხლის თვალებზე... ჩვენ სიტყვა-
სიტყვით ~~[illegible]~~ საეკლესიო თქმულება და სა-
ქვეყნო გზებით აქ ტყვეთ ქვეყნიდან. ეგრე არ
არის, რომ ავტორი უწყებს ~~[illegible]~~ თანადროობის
~~[illegible]~~ გადა-
ცემას. ჩვენ ვერ მოვიყვანთ აქ ამას. ჩვენ
გვიდევს მეცნიერთ ნამდვილ, რომ საეკლესიო სარწმუ-
ნოების მემკვიდრეობა არ იყო ძველ დაწყებული
საქართველოში; ~~[illegible]~~, რომ ეს საზოგადო
წესი დამკვიდრებული მეფის ყამს. მეფის ~~[illegible]~~
ტყვე უფრო ცხადად გამოარკვევენ. მაგრამ არ
რას ამბობენ: დავით კურაპალატის დროს საქა-
რთველოში იყო ერთი მესხეთისანი, ეს იგი ვამო-

[illegible]

ლიდ ვერ შეიძლება, ~~[illegible]~~ ამასთანავე ის იყო თვით-გამომძებნი და მშვიდობის სასაოთ: არაფრისფერ თავის არც დაბადა თავს, და ვერც ~~[illegible]~~ ვერ შეიძლება. ვინც არ არის, ლომბაროვს უნდა შეიარ-იყო დიდი ნება და ვაჟკაცობა [illegible], უნდა ყოფილიყო სამამაო დიდებულებაში და იქით მოგესაჯებს. ჩვენ მოვსწყინდით, როგორ ცხოვრობ-დენ [illegible] ამის დამარცხების, მაგრამ დიდ [illegible] და ვერ მოი-პოვნეს, რომ მტერი დაუძლეველი ბრძოლა ამის-თანა [illegible]. ~~[illegible]~~ ვერა იყო [illegible] [illegible], რომელსაც [illegible] [illegible] უნდა ~~[illegible]~~ [illegible] და ლომბაროვის [illegible] და ეს [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], რომელიც თავის მოყვარეობის [illegible] და [illegible] [illegible], რომლისთვისაც [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: ბაგრატმა [illegible] ლომბაროვი [illegible] [illegible] [illegible]. ეს [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] და — უნდა [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]. ....

ლომბაროვმა [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible]. იმან [illegible] [illegible] [illegible]

და მოისმა კოსტანტინეპოლით ბაგრატის მეფის და-
მიგრი, რომლისათვისაც ძლიერ დაემკვიდრებინა
ვახტანგ და რომლის სასელითაც შემოვლო მოემსრო-
მრავალი ქართველი. შარადა და ლიპარიტს მეფისა
ვნენ: ბიძანი დიდებულნი და აზნაურნი; აგრეთვე
იმისა დროის ქვეყნის დაადგნენ კაცთანი, რომელ-
თაც ვულა-ამაყის სასიათით ბაგრატი არ იყო კმა-
ყოფილი და სმირადაც ეწინააღმდეგებოდნენ მას.
ლიპარიტმა გაამგზავრა თვისი შვილი მესხე-
თით ქართლს და დაუწყო ბრძოლა ავენის ქალაქს,
რომელიც მდებარეობს გორის მახლობლად, მტკ-
ვრის მარცხნივ, ტვიროლს და კლდიანს სოფლებში,
და რომელიც იმ დროს მეტად წარჩინებულს
სამეფო ვენახებს; ახლა ამ ქალაქის ნაშთები აქამომ-
დე ამტკიცებს, რომ ვრცელი იყო აქ შემკობილი
ბაგრატ მეოთხის დროს ავენი. ავენის ციხეთი-
სიონი, დიდი და ვენახთიანი, არის პირველი სას-
ხლეართიანი ბაგრატის მეფობისა... ლიპარიტის
ჯარის დასხმა ავენზედ ვერ წარმართა; ციხემ
ძლიერ დიდ დიდი წინააღმდეგობა იმისს მოქმე-
ლნი იყვნენ მეფის ერთგულნი, ვარდაერისთავთა
თორაგელის ჯარისა და ბეშკენ ჯაყელისა: უკა-
ნასკნელი იყო წინაპარი სამცხეთანი ახალციხის
ათაბეგთა... ამ დროს ბაგრატი იმყოფებოდა ჯა-

ვასუის და ამაგრებდა ახალ-ქალაქს მტკვრის ზღუ-
დით. ზამთარი მოახლოვდა და ამისთვის ბერძნები
უკუიქცნენ სამშობლოში; თან გაჰყვა იმათ დიმი-
ტრიც. ჩვენი ბიოგრაფი გვარწმუნებს, ვითომც ბა-
გრატი და ლიპარიტი შერიგდნენო. ვგონებ ეს იყო
მხოლოდ დროებითი შერიგება.

რომლისამე ხნის შემდეგ ლიპარიტი შეუდგა
საქმესა. იმან მოიყოლა დედოფალი სომხეთის სა-
ტახტო ქალაქი ანი, რომელიც იმისთვის მიეცათ
საომრად, რადგანაც თავისს უფლის წყალობის-
თვის. ლიპარიტმა ამას გარდა ანში მიიწვია ქარ-
თველნი დიდებულნი, რომელთა მთავრისაც უმე-
ტესად შესანიშნავია ივანე-დადიანი, ჭყონდიდლესი
ჩვენამდე ცნობილი დადიანთა გვარისავე მხრით
მზადება იყო დიდი: ოთხბელიანმა მეორედ მოი-
ხმო დიმიტრი და ბერძნები; მეორეთ აქვსა განხე-
თქილება და ორგულება სამეფოში; კახელთა გარ-
და იმას მიემხრო სომხის მეფე დავითი. ბაგრატს
საკუთარის ქართველთ მარტო გარდა ჰყავდა თავისი
ხელ-ქვეშ მჯდარი ვარიაგი სკანდინავიის ტომის,
ვგონებთ იმ რიცხვთაგანი, რომელნიც ისტორია
უჩვენებს მისვლა-აკოლუთის ბანაკში. ლიპარიტმა
მოითხოვა, რომ ბაგრატს გაეცვალა იმისი შვილი,
პირმშოს შერიგების დროებდ მეფეს რომ ამა-

ნათელ ჰქონდა, არცერთის ერისთავს აბესალომისთვის, რომელიც იყო დაუვიწყებელი. ბაგრატი დასთანხმდა. წინადადებები მეორედ მწერლები მიუხედავად ერთ-მანეთის ქირისის მაგიერ, სასიამოვნის ცხრის მესამედი. ბაგრატის არ მოეწონა მესხეთის ფარის მოსვლისა და დამარცხება. აბესალომ მერიდ-[illegible]. ლომბარდი უფრო გამოიყენა. მაგრამ დიმიტრი კი დაჭრა: ის მოკვდა ბრძოლის დაწყებამდე. როგორიც [illegible] [illegible], დიმიტრი იყო ძმა ბაგრატისა და ძე გიორგი პირველისა, ნაშობი ოსის ქალისაგან და წინაპარი თამარ მეფის მეორე ქმრისა. დიმიტრი იყო — როგორადაც სჩანს სულით ძლიერი და სულით სახიათის კაცი, რომელსაც აღუმშვენებდნენ ბუნება[illegible] გონება, გულადი თავისი ხასიათის სიმტკიცე-ბაში და ცნობილი. მეფეს ბაგრატის ბედის-წერას, რომ ცოცხლად დაუსჯელი, ის გამოცდილი [illegible], რომელიც იყო თავის მესაზღვრე ადგილი [illegible] საქართველო გამ-[illegible]. [illegible] ლომბარდის მოწოდებით, თორემ მემკვიდრე საქართველო-ისევ გაიმარჯვებს... ჩვენ არ ვიცით, ვის ჭკუ-და უფრო და რამდენის წლისა გარდაიცვალა.

რომ-ხელმწიფე [illegible] გამეფდებოდა, მოვი-

ჰყვნდა, რომ ლიპარიტის ბედნიერად წარმართა
მეორე საქმეც: ბაგრატმა კიდევ წააგო ბრძოლა.
[illegible] — [illegible] კამასური და აბხა-
ზეთის მე გოროზი ივანეს მემკვიდრეობისა. ლიპა-
რიტმა დაიჭირა ოქროს მთელი მხარე. ვისა-
ცნობს მეფენი [illegible], გორისა რომ ბაგრატ
გაწვეული კავკასიის მთებში, გორისა რომ ლი-
პარიტის მეამბოხე მთელს ქვეყანას, რომელიც
მეორედ ბაგრატს თავისს [illegible] მორჩილე-
ბისათვის და გორისა რომ სამეფოსაც იმავე [illegible]-
რი [illegible] [illegible] [illegible] და გა-
ნაწყენა: ბაგრატმა უნდა დაუთმოს თავისს უფლებაში
და ლიპარიტს გამოვიდეს იმისი [illegible]-
ლის, მაგრამ უნდა ხელთ [illegible] მეფობა.
ეს ამბავი იყო — გადაცემით —, 1046 წელს.

მომდევნო წელს ლიპარიტმა სხვა [illegible]
გამოიყვანა თავისი [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] იმპერატორის [illegible], რომლე-
[illegible] [illegible] [illegible] იყო საქმის წარმა-
[illegible] იმან [illegible] [illegible] [illegible] გა-
ლაშქრებაში [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] რომ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] წინააღმდეგ და [illegible]
[illegible].

დიაღ შესანიშნავია ლიპარიტის მოქმედება
~~1048 წელს — თურქ-სელჩუკებთან ბრძოლა-~~
ში. თურქ-სელჩუკებში განძლიერდა ვინმე თოგრილ-ბეგი.
იმან მიისაკუთრა სულთნობა, დაიპყრა
სომხეთი და შემდეგ მიუსია ჯარები მცირე აზია-
ს. იმისი წყობას უწინამძღვრებდა იმისივე ნათე-
სავი ბრაჰიმ ლამე ანუ იბრაჰიმ ყლიჯი, რომელიც
[illegible] ბერძნების მაზრაზე ბასიანზე,
მესხეთის საზღვარზე [illegible] მდებარეობდა. ვიზან-
ტიის შემწეობანი მიეშველნენ მტერს; მაგრამ მათ
სარდალთ ქქონდათ ბმანება, რომ ხნული არ აეტეხ-
ნათ ლიპარიტის მოსვლამდე. ლიპარიტი მივიდა
და მოიყვანა თან, როგორათაც სცემენ ორბელი-
ანი მოგვითხრობს, მრავალი მალი: მარტო კეთილ-
შობილნი, იმისი ქვეშევრდომნი იყვნენ მხედარნი
საკუთარი ჯარი — 16,000 კაცი და 10,000 სა-
[illegible]... ყარსი მტერს კიდეც დაეჭირა. თურქთ
ასტეხეს საქმე ლამით; ლიპარიტმა დაიჭირა მყა-
ვეულ, მაგრამ არ იწყოდა, დღეს არისო თისმა-
ბათი — ასე უპასუხა ბერძნებს — და თის — შაბათი
ქართველებს ცუდ დღედ მიაჩნიათო. ლამე იყო
ბნელი. ლიპარიტის მეის წული, ახოვანი ჩორო
თავანელი თავისის წყობით ეკვეთა მტერს, მაგ-
რამ სასიკვდილოდ დაიჭირა და ამისგამო მოკვ-

და. მხოლოდ მაშინ შეიძრა ლიპარიტი. ვის გან-
მხნევება ვითარცა ბერძენთ ჯარისა, მიეწერა თურ-
ქებს და დაუწყო ხვეწნა ასე, რომ წარმოეგზავნა დედა-
მიწა საზღვრითა. ბერძნები მეტად უმზერდნენ
იმის გამარჯვებისა და არ სურ-
დათ, რომ დიდება ძლევისა ქართველთათვის მიე-
წერათ. ამისთვის ისინი უკუდგნენ. მაგრამ განმ-
ხნევდნენ და რა რომ მიეშველნენ, მაშინ [illegible]
თურქ ქართველნი გაუძლიერდნენ ომში, ლიპა-
რიტი გამარჯვებული სპარსდა, ერთმა იმისმა
მემამულემ [illegible], არ ვიცით ვისი შეგო-
ნებით, უკანიდგან მოჰკვეთა ლიპარიტის ცხენს
ორივე ფეხი. ლიპარიტი დაეცა, მაგრამ ერთის
[illegible] მოქნილობით გაასწრო მოლაშქრეებს. ქართველნი
ზოგნი იქვე დაიხოცნენ, ზოგნი [illegible]. საქმე
წაუვიდა; ის თვითონ დაიჭირეს და წარუგზავნეს
ხორასანში თურქთ მეფეს, რომელსაც მრავა-
ლი ქება ესმოდა იმის გმირულ მოქმედებაზედ.
ლიპარიტი დარჩა ტყვედ ორი წელიწადი, და
ბევრს საქმეში ერთხელ იქ ხელოვნებს თა-
ნადასწრობაში მეფე ერთის ახოვნებით დიდ
წარჩინებულს [illegible], და აქებდა მოკლედ.
ლიპარიტი ტყვეობიდამ თურქის ძღვნებითა
და პატივისცემით. მონომახმა წარმოგზავნა გიორ-

მი-დროში ვინმე დიდ-მალის ფულით გამოსასყიდლად [illegible], მაგრამ უარის თქმა მოი-ლო. სომხეთი მ[illegible] გარდან ვეჭობდა, სულთანმა მეფოვალათ თავისი ფეხზე, რომ მე-მკვიდრის სრული მიეცა. პასუხის ნაცვლად ლიამბროსმა გამოაჩინა იმისი გამბედაობა და მოსწრებუ-ლობა.

— მე აღვასრულებ შენს ბრძანებას — უპასუხა თამარ — თუ ნებას მომცემ შენთან ვასწავლი?

ლიამბროს წარუდგინეს.

— მაშ აღარ აღვასრულებ შენს ნებას.

— რატომ? — ჰკითხა [illegible] თამ-რიელმა.

— თუ სარო გამხარი, გამიგდე, თუ სარო მეფოვალი, მომკალით, და თუ სარო მეფე, გამისცემ ხელში მამულისა, მეფურად დასაჯულ-ბული.

— მე არ გაგწირავ — უპასუხა სულთანმა — შე-ნისთანა მოლაშქრეებისთვის და სასულთნოსთვის გულმო-დგინე და მარცხ ბრძოლისა მტრისაგან გვიცავთ-ჩემი ძველი შენებს სისხლითაო. მე გარდა მეფე და მეფურად განმარტებისათვის.

მართლაც და ლიამბროსი [illegible] მოლა-რულის საბრძანებლით და სიცოცხლე [illegible],

რომ თურქების წინააღმდეგ საქმე აღარ [illegible] გადიოდა განთავისუფლებულ [illegible] ბაგრატ კონსტანტინეპოლს საღამოს მიიღეს დიდის სიხარულით/ და [illegible] მიეგე-ბნენ. თავისი შვილი იმპერატორმაც დასაბრუნებლად [illegible] და გიორგი [illegible] [illegible] თანასწორო-ბით, რომ ბაგრატიონთ [illegible] გზები არ მიეღოთ.

კონსტანტინე მონომახი [illegible] მეტად ლი-ბერალი, რომ [illegible] თავის [illegible] საქმეებ-ში [illegible] [illegible] რომელიც უფრო და უფრო [illegible] და [illegible], იმას [illegible] აზრში [illegible] დაემო-წმებინა, მაგრამ ვერ მოიგონა, რომ [illegible] მეო-ცნება. ბიზანტიონ იყო განწმენდილი, რომ ერთა-სთვის [illegible] ქრისტიანობაც ეთნოგრაფიული ერთობის და [illegible] დამყარების. მეფეთის აქვს საქართველოში/ [illegible] დროებითი იყო/ და, ვგო-ნებ, უფრო სასარგებლოც [illegible] მდგომა-რეობაში. მეფის მეფეთის სიმკვიდრე უნდა აღე-[illegible] ქართველებმა და [illegible] საქა-რთველოს და სიკეთე [illegible] საზოგადო თანხმობისა სამშო-ბლოს მამულში. ნუ დავივიწყებთ, რომ ამ დროს გიზანტიის კეისრები და [illegible] იმედებდა; [illegible] [illegible] [illegible]; თურქნი ჯერ არ იყვნენ საშინელნი. ბიზანტიონი აღმოსავლეთს, როგორც [illegible]

ზემოთ აღვახსენეთ, ხასიათის ენერგია და ქართვე-
ლნიც იქამომდე იყვნენ ~~[illegible]~~ და გან-
ვითარებულნი, რომ გრძნობდნენ, რაში მდგომა-
რეობდა მამულის ბედნიერება და ამისთვის აძლევ-
დნენ შემწეობასა თავისს [illegible]. იმასთანავე ადვი-
ლობრივნი მფლობელნი და მთავარნი მოუძლურ-
დნენ იმათთან ბრძოლაში; მარტო ლიპარიტ ვერარას
გააწყობდა, თუმცა ისე შემძლე ~~[illegible]~~ რომ უწე-
სობის მოსდევნა შეეძლო; დღეს არა ხვალ წეს-
ისევ დაემყარებოდა... მამასადამე, წინეც უნდა
ცდილიყო მონამასი [illegible] საქართველოს დამცირებასა
ვერ მოახერხებდა. თავისი მანქანებით და ლი-
პარიტის მიკერძებით მხოლოდ უპატიოსნება და უსი-
ნდისობა აღმოიჩინა. ბაგრატმა საჩქაროდ ჰსადა იმისი
ნახვა. ეს იყო 1050 წელს. შემდეგ ორბელია-
ნის დაბრუნების [illegible]ობიდგან, მეფემ ყრმა მემ-
კვიდრე გიორგი დაუტევა ქუთაისში და გაემგზავ-
რა ვიზანტიას; თან ყავდა თავისი დედა მარიამ
და რამდენიმე შესანიშნავული პირი. რა რომ ტრა-
პიზონს მივიდა, აცნობა მონომახს თავისი მოსვ-
ლა და სურვილი იმისი ნახვის. ბაგრატი მიიწვიეს
კონსტანტინეპოლს. ვიზანტიელნი მოეკითხებოდნენ,
რომ იმან ~~[illegible]~~ იმპერატორს ამ სიტყვე-
ბით: «შენ იცოდი ჩემი კანონიერი უფლება

ცისკენ, მაგრამ ავათ მომეფერა; შენ დარჩე-
ბოდი და მეგობრობა ამისათვის შემოგწყა ქრისტია-
ნისათვის — აბაზიანისათვის (ასე უწოდებენ ვიზანტიელნი
აფხაზებს) და მიუშვერე ჩემს მკვდარს ქრისტე მორდო-
მისა." ამ სიტყვებმა არ იმოქმედა კონსტან-
ტინეზედ; სათნოება ~~[illegible]~~ ლიპარიტისათვის,
იმან დაიყოვნა ბაგრატ საბერძნეთის დედა-ქალა-
ქში სამი წელი, თუმცა შეიწყალა იგი მხა-
ფერის სიამოვნებით და პატივისცემით... ამასო-
ბაში შემთხვევით კონსტანტინეპოლში გიორგი მთა-
წმინდელი, რომელსაც ~~[illegible]~~ სასიხარულო [illegible]
რაცხობდნენ; იმან იგრძნო დიდი სიხარული, რა რომ
შეიტყო ბაგრატის იქ ყოფნა დიდით... ეს პირი
ასე ბრწყინავდა სიწმინდით საბერძნეთში და საქარ-
თველოში, და ასეთი ლაპარი დასდვა სამშობლოს
სადმოთ სიტყვებით, რომ დიდ საქმეთა
წარმომადგენლობით გიორგი; ~~თავისი სიქართველოს~~
~~იბერიის [illegible] შემოერთება [illegible]~~
~~სრული ვერ [illegible]~~

დიმ. ბაქრაძე.

~~(დასასრული სხვ მეორე წიგნში.)~~

პასუხი დიმიტრი ბაქრაძისაგან შესახებ იმისგანით მოწერილის წიგნისა.

კარგისათვის კარგი უნდა იქმნას და ცუდისა-თვის ცუდი, სწორე სინიდისი ამას გვეუბნება.

იცით როგორ მისამართლება თქვენი გრამმატიკა, ჩვენს ქართულს უბნობაზე ანუ წერაზე? მე თქვენს მამამულეს იცით რამდენი ათასის წლისას? სხვათა დიმიტრი რას მოგწერ? ჩვენს ქართულს ენას და ურთმანეთის წერილებზედ გამოსვლის დაწ[illegible]მიოლოდ იმ ერთმა ღმერთმა იცის ამ ჩვენის გულის ანბავი, როგორ კმაყოფილებაში ვარ ესე მე: მოსმენილს ლექსს კიდევ, მხოლოდ ამის მეცნიერობ ნაყოფებში ნუ დამზრდება, ყოველს ჩვენს წერილებზედ მიუცემდით გულსიდით, თქვენსა ამისა სიყვარულსა, რომლითაც დიდი მადლობელი ვახლავარ შემწეობად და დიდათაც დამავალებთ. ამით მეც მიზეზი მექნება, [illegible] ჩემი ასეთიც წარმოვსთქვა ანუ წარმოვსთქვა [illegible].

ვისურვებ მრავალს წლების სიცოცხლეს თქვენსა კარგო დიმიტრი და ამასთანავე მივულოცავთ მარადის თქვენსად.

თ. ალექსანდრე ვახტანგის ძე ორბელიანი.

F 1/1860

ამხ. ორბელიანი

91

რედაკტორისაგან.

მცირედ დაგვიანებით მივიღეთ რედაქციაში კნიაზის გრიგოლ ორბელიანის ლექსები, რომლისაგამო ვერ გავბეჭდევით ერთ-ერთი, ლექსების ნაწილში, რადგანაც დაბეჭდილი იყო, — ამისთვის ვბეჭდავთ ერთს იმ მშვენიერს ლექსებათაგან, რომელიცა განაბრწყინვალებს ჩვენს ჟურნალს. დღეის შემდეგომ თვითმის ყოველს ნომერში ჰპოებთ თვით ლექს ზემოხსენებულის პოეტისას.

სალამო გამოსალმებისა.

მზე ჩაესვენა, მარამა მის შუქი ჯერაც კავკაზსა
თავსა ეხვევა ალერსით, ვით ქალი მამას მოხუცსა,
ბუმბერაზ მთანი მდუმარედ ცათამდის აყუდებულნი
ჰსხედან, ვით დევნი, სპეტაკის ყინულ გვირგვინით
შემკულნი;
მათ კლდოვანთ გვერდთა შავადა ღრუბელნი ზე-
დაჰსწოლიან
და მრისხანებით ქუჩყანას წარღვნითა ემუქრებიან.

გაზაფხულისა ჴელითა ტყე შემოსილი სიმწუანით
მთებისა კალთებს შეამკობს სიტკბო სუნნელთა მოფენით;
წყალნი, მთით გარდმონაქანნი, ალმასებრ უფს-სკრულს ჰსცვივიან,
თერგი ჰქრის, თერგი ჰღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან! —

შეწუხებული ვუმზერ გზას და მასზე ეტლსა მიმსრბოლისა,
მიმტაცსა ყოვლის კეთილის, რაცა ვჰქეს ამა სოფელსა:
რაცა გვიმშვენებს სიცოცხლეს ზეციერისა სხივითა
და აღემაღლებს ამ სოფლით სულისა აღმაფრენითა!
მიდიხარ მნათო? მშვიდობით! მარად დღე ჩემი კურთხევა
ცად მიმართ შენთჳს მექნება, ვიდრემდის სული მელევა!
არღა აამონ აწ თვალითა გული შენისა ხილვითა,
წარვიდეს ჩემი სიცოცხლე უშენოდ მოთმით,
ზრუნვითა! —

ეტლი ჰქრის... სატრფო მშორდების... თანა ჰსდევს ჩემი მას სული...

ვჰმზერ... შორს ძლივღა ჰსჩანს... აღარ ჰსჩანს...
რაღასა ვუმზერ შმაგ ქმნილი?
სიშორის ნისლმან დაჰფარა თვალთაგან ეტლი მიმ-
სრბოლი,
და გულით ოხვრა სიმწარის აღმოუტევებ უნებლი...
მშვიდობით! ვინცა დამატკბე სიცოცხლის ნეტარებითა;
აწ ვისთვის გული მიკუნესის, სული ჰსწუხს
განშორებითა;
ვის ხილვა არა შემმოსავს სიხარულისა ნათლითა,
არ განმასვენებს მწუხარეს ალერსის ხმითა ტკბი-
ლითა! —

მარამ ამ სოფელს შენს გარდა ვინა მყავს მანუ-
გეშებლად,
რომ შენც განშორდი, დამტოვე მწუხარებისა მე
მსხვერპლად!
წახველ, წარმტაცე ყოველი საამებელი სულისა,
და ვინ განმიღოს აწ კარი ბედისა დაკარგულისა?
ან მე უგუნურს რად მოწამდა ბედისა დაუსრულება?...
აწ დავშთი მარტო... მშვიდობით! ნუ ჰშორდეს
შენს გულს მშვიდობა!..
არს მწუხარება სულისა, არ აქვს ნუგეში რომელსა,
ჰსჯობს ენა ჰსდუმდეს, კმა მეჰსწვდეს, მოთქმით
რა ერგოს გულ-წყლულსა?—

შეღამდა... მარტო ვჰზი ჭმუნვით, ჩემი ჩი-
ვილი ვის ესმის?
დაყრუვდა არე... და მხოლოდ ხმა ისმის ზოგ-
ჯერ ყუმაგის;
მხოლოდ ჰსჩანს, მთანი მდუმარედ აყუდებულან
ცათამდის,
და ყაზიბეგსა საამოდ ზედა-ვარსკულავი დაჰნათის!
წყალნი, მთით ვარდმონაქანნი, უფსკრულსა იკარ-
გებიან,
თეთრი ჰრბის, თეთრი ჰღრიალებს, კლდენი ბანს
ეუბნებიან! —

თ. გრიგოლ ორბელიანი.

1841 წ. მაისის 1 დღეს.

გამოცხადება

კავკასიის ადგილ-მამულის მართვს საზოგა-დოებისაგან. —

უფალმა კავკასიის ნამესტნიკმა, მიაქცია საკუთარი თვსი ყურადღება, რათა განვრცელდეს სოფლებში მიწის მუშაობისაგან ნაყოფიერება უმალლესად მინდობილისა მისდამი მხარესა შინა; ჰსურს, რათა თვთ პირად ხედავდეს ამა დიდისა საქუეყნოთ მრთელს კავკასიაში სასარგებლოჲსა სავანისა წარმატებასა, და ამასთანავე გულს-მოდგინებს, რათა განამხნევოს მეცადინეობა კერძოთა თვითოეულთა პირთა მათ, რომელნიცა მიიღებენ თვსზედ ესრეთსა შრომასა. ამ ჰაზრითა ინება და ბძანა, რათა დაწესებულსა კავკასიისა მიწის მუშაობისა საზოგადოებაში ყოველ-წლივ წარმოადგენდეს შრომისა თვსისა ნაყოფთა ხერ-ხილთა, მიწის მოსავალთა და ესე ვითართა.

რათა მიეცესთ ესე ვითარცა მშრომელთა უმე-ცესი სიმარჯუე წარმოსადგენელად თავიანთთა მოყვანილთა ნაყოფთა და ნაშრომთა. წელიწადში დაინიშნების ორი დრო, ერთი მაისის ნახევარსა და მეორე ოკტომბრის ანუ ღვინობის თვის ნახე-ვარსა, შემოდგომისა და გაზაფხულისა მოსავალთა თვს და სხუათა და სხუათა სოფელში მოყვანილთა მუშაკობისა იარაღთა ანუ ხელოვნებათა.

ესრეთი წარმოდგენა მიწის მოსავალთა და სხუათა სოფლისა ნაშრომთა იქნება ოკტომბრის ანუ ღვინობის თვის თთუეში ამა 1860 წელსა.

საცნობელად უკეთესობისა და უმჯობესობისა მიიღებიან:

ა) მოსავალი ხუნისა და თესლსა სხუა, და სხუა-გუარი და თჳთ სქესი შემუშავებისა.

ბ) მოსავალი ვაზისა, ბაღეულისა, ბოსტნისა და ყვავილთა სხუა და სხუა გვარად.

გ) სალები მცენარე ნედლი ანუ გამხმარი.

დ) მანუფაკტურისა და სავაჭრო მცენარე, ესე იგი: ბამბა, სელი, კანაფი, თამბაქო ნედლი და გაკეთებული.

ე) აბრეშუმეული. და ფუტკრისა.

ვ) მოსავალი საქონლისა პირუტყუთა და ცხუარ-თა: მატყლი, ყუელი, ერბო და სხუა.

ზ) სასნავ-სათეს იარაღნი და მაშინები ნიმუშად ანუ ეგრეთ, რომლისა ზომისა თჳთ არიან.

ჱ) სხუა და სხუა გვარი ღჳნო ბუთილკებით: სპირტი, არაყი და ლიკიორი.

თ) ხელოვნება მატყლისა: შალები, ხალიჩები, ფარდაგები, ქეჩები და სხუა.

ი) ნაქსოვი და ნაკეთები რამე აბრეშუმისა, ბამბისა, ტილოსი, კანაფისა და სხუა.

ია) დაწნეული ნივთი ჩალისაგან, ლერწმისა და სხუა.

იბ) ტყავები, ბეწჳწული, მეში და სხუა.

იგ) ტანისამოსი, ფეხსაცმელი, ცხენის-იარაღი, უნაგირი და სხუა.

იდ) ხელოვნება რკინეული ფოლადისა, თითბრისა, ვერცხლისა და ოქროსი.

იე- იარაღი: ხანჯალი, ხმალი, თოფი და სხუა.

ივ) თიხის ჭურჭელი, ქოთნები, წყლისა გასაყვანი მილები და სხუა.

იზ) ჭიქა და ჭიქის ჭურჭელი.

იჱ) დურგლის და ხარატის ხელოვნება.

ით) ხელოვნება მთის მადნებისა.

კ) საგანნი შენობათა: აგური, კრამიტი, ჩიხური და სხუა.

შენიშვნა.

ა) მარცვლეული რამ უნდა იქმნეს წონით ხუთი გირვანქიდამ მოკიდებული ათს ქირვან-ქამდინ.

ბ) ყოველმა წარმომადგენელმან, გარდა თავის სახელისა და თავისის სადაცა სცხოვრებს ადგილისა, უნდა განაცხადოს ადგილობითი ფასი საგანისა და აღსწეროს ესეცა, როგორ დიდია მისი ხუნა, თესუა და მუშაობა.

გ) ყოველივე საგანი უნდა წარმოდგენილ იქმნეს ზემო აღნიშნულის ვადაზედ.

განსამხნეველი ჯილდო დაინიშნების თჳთ მისის ბრწყინვალების კავკასიის ნამესტნიკისა დახედვით.

ნიმუშნი, გინა სახენი ნაშრომთა უნდა წარიგზავნონ კავკასიის საზოგადოებასა შინა ადგილმამულის მართვისა.

საყვარელნო მკითხველნო!

გისხოვ მიცნობდეთ. მე გახლავართ ერთი მე-ბუღალტერი ქუთაისის მეჭურჭლე ამჟამ ჩანს მე-მინა, მაგრამ თავადის ა. გ. ჯამბაკურიან ორბე-ლიანთვის სახლში გამაღვიძა.

ახალი ნამშენიერებზე ბულვარზედ გავედი, ვხთქვ: ხით მარჯვნიდა. შევედი კარებში და სიარული დავიწყე. წინ რომ გავიხედე, ორი ქალის მეტი არავინ არ მოდიოდა, იმ ქალთ ერთი კავალერი მოჰყვებოდა, ამ ორ ქალს და კაცს მთელი ბულვა-რის გზა დაეჭირათ.

თქვენ იცით, რომ ნამშენარევი კაცის ფიქრი უთუცათი დამნელია. რაღასაც ვფიქრობდი, მეორის სიზმარს ვისხენებდი. ამ დროს კაცი დამე-ცაკა, მე მოვბრუნდი და მოლერეზით დავიწყე სიარული. რამდენი ქალიც მომიწყდა ყველას რაღაც რელიებიანი კაბები ეცვათ. მე ასწორის რელიები მეგონა. სახლში რომ მოვედი ვიკითხე: რა არის ის რელიებიმეთქი? მითხრეს ხაბარდა არისო.

ამ დროს ჩვენი საყვარელის მოლიყების წიგნი მოვივიდა ხაბარდის შესახებ. მეც დავჯექ და ამგვარი წიგნი დავიწერე ხაბარდაზე.

იმ წიგნს რომ გიწერდი, შეისწებოდა. ესლაც შეინე..... მშვდი......

ქუთაისის მკჳდრი. (ერთი მებეჯეთაგანი.)

ბაზარება და ლოტერეა ქუთაისში.

ქუთაისის კორრესპონდენცია.

3 ივნისს ამა წლისას, ქუთაისში მოვიღეთ ივნისის წიგნი ცისკრისა და მასთანვე წერილისაო უფ. მოლაყბის სტატია „ასპარეზი." ამ წერილისგან ადამიანს ქვს მალა ჰქონდა ყველაზედ. საკვირ იყო რომ ერის წერილის. რადგანაც ბედზედ პირველმა წამკითხველმა იმავე საღამოს გამოაცხადა შეკრებულებაში საბარისის საგანი. ვისაცკი მოუდის ცისკარი იმავე ღამეს წაიკითხეს, მაგრამ ვისაც არ გამოუწერია წრეულს ცისკარი არც ის დარჩა პირდაღებული. არ იყო იმისთანა ცისკრის გამომწერი, რომ ორს ან სამს არ ეთხოვა მისათვს ცისკარი: ასპარეზ რომ წერია ის მაისოვეო მრავალმა იცნო თავისი თავი მეოთხეს და სხვრის ცოლებში.

აქ ქუთაისში, საბარდა დიდ მოდაშია. შესაწმნავია რომ ეს ქალაქი ასრულებს პარიზის მბაძვ-

ზებს მთების ნაწილზედ (ყველამ იცის რომ პარიჟელეგან გამოდის ახალი მთები) მაგრამ რომე-ლიც ის ბმახება გამოიცვლება, მაშინცა არ და-ყობა პარიჟს ნებაზედ. ასე რომ, ქუთაისში მე-მლება რომ კაცმა ნახოს ყოველი ხნის ცხანისა-მისი მწვანე და ახალი, ნაიქურმის რომ გინც კანონს დასდებს მან დასდევს უნდა დასდვას იმაზედ, გინც იმ კანონს არ ასრულებსო.ეს ამაზე ვიქვ რომ პარიჟი რადგან მთების კანონებს სდებს, დასდევს უნდა დასდვას მის აღმასრულებლობისათვის. პარიჟში რომ ხაბარდა შემოდეს, აქ მაშინცა უკეთეს გიცვლის ხაბარდა და ქვეყნა, რომელსაც პარი-ჟში მიდის ყოვლის აცვა ხაბარდა, აქ უფრო და უფრო განიერებს იკვლებს. სწორედ რომ ეს მთა-ხელ არ შემოდეთ, მაგრამ ქვეყნა პარიჟის შე-ცვლა ზარალი ამა მთისა და რომელსაც იქ გარდა-ავლს ყველა ყურნალებმა აქვს ეს გარდაგდება ხაბარდისა. ისინი ანბობენ მაშინ, რომ დიდი ხანია ვერა იყო ამ მთის გარდაგდებისა. აქ უმეტესნი რიცხვი იყვნენ, დიდი დღე უფრო და უფრო განსვალი აქეთ იმ მარ-თულებს. ყოველი ფოსცის დღეს აქ მთის რამ-დენიმე ასი არშინი ხაბარდა გასაფიდგავია. მთის გარდა ცუდა შემთხვევა კი არ იქნება ხაბარდის გარდაგდება. რა არის ეს ფოლადების მაგალითები.

ფერს თავათ საბარდის ფასი აქვს, მერე საბარდა-
ვე ჩასაცვეამი კაბა ფანდერი უნდა იყოს,—ეს
ოქრო. ამასთანავე, ანჟელი საბარდა მე მეორის პოო-
ფი დელიოთმსის ფიბრიკაში არ არის ფაბრიკებუ-
ლი ამიტომ, რომ მალე ლუძებს და ამასავე
ფამოცვალა უნდა, მალმალე უნდა იყიდოს,
რაც უზაბარდოთ არ ვიაროს. ფაცხელის საბარდის
თავში რქმევისავით ექნება ფამოჭედილი, არც
ისე ფაიგლის, უასლოთ არ მეიმლება საარველი, ამა-
საც ფასი აქვს, ესეც სამი ნაირადი საბარდისა.
ნურცა მიიცემ უფრო კარგათ მოა-
ვიის საბარდის ნაირადს.

ამ საბარდის რომ ფორდაგებულს მე ნეოფკა
მისთანა თავისის სამთელს დავანიუმ საყვის წინ,
რომ სის სამსსა იყოს როგორც ანბობს ფორო-
ლისი ფოფოლის კომელიაში არქვიზოთი ბეორნი-
ამბობს, რომ სამადლობელ პარაკლისს ფარდავსა-
ფენებით, ამიტომ რომ ქუთაისში პატარა და ფოწ-
არი სასლებია და საბარდის ფამო სასლში ალარ
ეტევის კაცებს. ამ მოლის ფარდაგებსაკი არ ია-
ფებით ფაჭრებთ, ამიტომ რომ ზოგიერთი იმათგანს
მეკარის იარმუკიდეან დაუბარებიათ აასს თასობით
საბარდა. თავის ნაირადი ვის იმეზა.

ქუთაისი ერთი პატარა ნაწილია ევროპისისა.
ამის მსგავსად ქუთაისში არის პატარა ნაწილი

ცეცილიის ბალე რომაელის. ამ ნაწილს შეადგე-ნენ მრავალნი იქ და აქ დაფანტულნი მაღაზინები ფეროვნულ ვაჭრობისა. ეს მაღაზინები დღითი დღე სავსენი არიან ქალებითა, და რადგან აქ მაღაზინებს ადგილებს ვიწრო ვიწროს, სულ გაჭედილნი არიან ძალით ვაჟებით. ძალიან სასარგებლო იქნება რომ აქ ორი ან სამი მაღაზინები ერთად შეაერთონ, არა საქონლის დასაცველისათვის, — მყიდველებისა-თვის. წ. ცეცილიის ბალეროიალში რომ საქმეებია აქაც ბევრი არიან იმისთანები. აქ ძალიან ბევრნი არიან მეოთოენეს ცოდნის შესავალნი, არც სხვის ცოდნის შესავალობისა აქ დასაკლისი.

ძალიან გამოჩენილი ბედობს აქ ერთი მეწლი მოდა: ლოტტო. აქაურ ქალებს არ შეუძლიან ერთი ლამე გაატარონ ისე, რომ ლოტტო არ ითა-მაშონ. ეს საშინლად თავის მესაწყვნი თამაშობა შეაქცევთ მათ, ორს, სამს და ხან და ხან ოთხის საათის განმავლობაში. გასაკვირველია რომ მათ არ მოსწყინს თავს. თუ გინდეს ცნებათ ამ თა-მაშობით თავის მეწყვეს იყრძნოთ, მეორეხედი სა-ათი ითამაშონ და მეორნია ოქმეწნ დღეში ოვალის დასანახავათაც მეგზარდეთ. ეს თამაშობა ქალებისათვის და პროფერანსის კაცებისათვის არიან აქ უპირველესნი თამაშობანი; მაგრამ აქ ლაპარაკი ჩამოვარდა ლოტ-ტოზედ. მართალია რომ ლოტტო ისე საშინლად

ჯიბეს არ აიხელებს როგორც მოყვა—ანდერძი
რომელსაც მოდა აღარ სწყალობს და მას მიუყვე-
რით წყალობს ფრანცუზულს მოყვას, მაგრამ
ჯიბის მაგიერათ თვალებს აგნებს. სამაგიეროთ აგნებს
ეს თამაში მათ, ვინც მალიან მხიარულნი არიან.
თუკი ვინმემ დაილაპარაკა ან გაიცინა, მამინვე ისა-
მის ააა! მენი ჭირიმე გინმეორეო უკანასკნელი
ნომერი, ბმანეთ, ბმანეთის ორი ან სამი საათი აყ
ესაუბრით გაცარყბელი მალიანს ამამოყნეთ ქა-
ლებსაეს ნომერი რომ ამნი გაგავყეთ, ან ცეცხლო, ან
მიგიეთ, მალიან აგნებენ ქალებს. არ მეძლება
რომ თამამობაში ადგილი არ გამოცვალოს, გა-
თომ ადგილიდგან არის მოყეება და წაყება ერთმე
მხარეგან ისმის აურიეთ, აურიეთ; ამას მოუმატეთ,
ცეცხლი ჩაეცა, სოროკ ვოსემ და აი ლოცეთ!

ქუთაისის მეჭურე

ქ. ქუთაისს.

წიგნი მიწერილი «ცისკრის» მკითხველებთან.

ამ წლის იანვრის ჟურნალში წავიკითხე, ბ. ქარ-ქართველისაგან თეიმურაზ ბაგრატიონს მიწერილი წიგნი თავის ისტორიის პასუხათ. საკვირველია და საოცარი აზრი წიგნისა ამის, რომელისაცა დაწერა მე მიაჩნიმე როგორც იცდუნან ხუმრობში, თვითქმის წინასწარმეტყველს. ის დამაფიქრა ბ. ქარ ქართვე-

ლელის მიწერილმა წიგნმა და შემაწუხა, რომ ასე მეგონა, ჩემი მინაური ცელიოთადი მეგობარი ვინმე ჩასული და ბატონ ქართლელისათვის უანბია ჩემი გარემოება მეთქი. ან თუ სიმართლით არა ჰსწერა-და ბატონ, თუნდა ჩემის თავითგან ავიღოთ: 1858 წ. მოვაწერე ჴელი და წარვგზავნე ფული კიდევ რედაქციაში წესდებულებისამებრ,—შემდეგ ერთის წლისა გადამავიწყდა გაგზავნა ფულისა, ამის მიზეზით რასაკვირველია ვეღარ მივიღებდი წესისამებრ რედაქციიდგან ცისკარსა, მარამ რადა-განაც მიცნობდა უფალი რედაკტორი კერძელიმე რომ არ მომდიოდა ფულის გაუგზავნელობა სიმუნწით და მომდიოდა მხოლოდ ზარმაცობით და დაუდევნელობით, მაინც გზავნიდა უფასოთ და მო-საგონებლად. ამ. 1860 წლის, იანვრის და ფებერ-ვლის ცისკრები რასაკვირველია გრძნობაში მო-მიყვანდა, როგორათაც ბატონ ქართლელისაგან მი-წერილი წიგნი თვითმურაზ ვაკელიან, მეორემე წარმოგზავნილი ჟურნალი ჯერ კიდევ უფასოდ უ. კერესელიძისაგან. ბოლოველად ეს უნდა მოგახსე-ნოთ, რომ საშინლათ მიყვარს ხსუამ წაიკითხოს და მე ყური უგდო იმ წიგნსა, რომელშიაცა მე ფული მიმიცია და მომიცემინებია და ხსნანიკი კითხულობენს არ ვიცი რას უნდა მოვაჩემო?

დიდ კაცობასა, დაუდევნელობისა, თუ ზარმაცობისა ზოგნიკი მეუბნებიან, ვითომც დიდ კაცობისაგან მომდიოდეს და ზოგნი ვითომც ზარმაცობისაგან, მარამ მე თავს ვმართლულებ ამით, რომ მიუჩე-მება დაუდევნელობასა და არა ზარმაცობასა. — თავი ასე გავიმართლე, ვითომც ბევრი წიგნისა, თვალები მეტკინება მეთქი. რასაკვირველია თუკი მე ამ მიზეზებს ვფიქრობ და მეზარება წაკითხვა ჩუენის კარგისა და ცუბიანის ენისა; მეზარება განვრცელება დაუვიწყარის და მამაპაპათ ენისა, მომა-ვალნი, რომელს საფუძველზედა უნდა დაუმყარონ? რასაკვირველია სხვა ჩემი თავი ენასე მაგალითად, რამდენი ჩემისთანანი იქნებიან ამისთანას რიცხვში დარჩომილნი. მე ! რომ წიგნისე შედგენი-ლი სია, რომ მრთელს ქართლსა და კახეთში ყოფილან ქალის მომწერნი 118 კაცნი, მამინ ვიგრძენ და ვიფიქრე: ვაიმე ჩუენო მწერლო ბერო კაცო, წაბედე საუკუნეს და გულს ეპატიოთ, რაკი ალარა სჩანს მომავლებით შეუბნელი ბერის კაცის და მსურველი თავისთ ენის განვრცელე-ბისა, ამის მისედვით უნდა დაუწყვეს ოდესმე ქერესელიმე თავისი მკრთვასი მოიმა და მიძმარით ან მართალს უდაბნოს და ანუ მაღალთავანსა კლდეს.

თ. ჭაჭო მაყაშვილი.